

Het herstel van de mens in het Beeld Gods

Dr. Eduard Böhl

TER VERWERING.

BEDENKINGEN TEGEN DE INLEIDING

VAN

HET WERK VAN PROF. DR. A. KUYPER,

„DE VLEESCHWORDING DES WOORDS,”

DOOR

Dr. Ed. BÖHL,

Professor in de Theologie te Weenen.

Vertaald onder toezicht van den Schrijver.

AMSTERDAM,
SCHEFFER & Co.

1888.

HOOFDSTUK I.

I. VAN HET BEELD GODS.

Niet weinigen, ook mijner vrienden, zullen, na mijne onlangs verschenen »Dogmatik», de volgende opmerkingen wellicht overbodig achten; maar ik acht mij, door Dr. A. KUYPER, Professor aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, in de Inleiding tot de nieuwe uitgave zijner vroegere Artikelen in de Heraut over »de Vleeschwording des Woords» en ook overigens herhaaldelijk in hetzelfde blad aangevallen, thans tot spreken genoopt, daar zwijgen, schoon gemakkelijker, niet strooken zou met de verplichting, welke ik als openbaar leeraar op mij voel rusten.

De tusschen Dr. KUYPER en mij gevoerde strijd beperkt zich geenszins tot enkele punten, en het geschilpunt ligt niet enkel hierin, dat het Dr. KUYPER *niet* helder is, *wanneer* God begonnen heeft, Zijnen geliefden Zoon onze zonden toe te rekenen, terwijl mij zulks wel klaar schijnt te zijn; neen, het verschil ligt dieper en raakt de leer van het beeld Gods, de overerving van Adams zonde, de leer van het werk- en genadeverbond, alsmede de leer der heiliging. Dr. KUYPER duidt het mij daarbij zeer euvel, dat ik arme epigoon het gewaagd heb naar andere oplossingen der genoemde vraagstukken ook maar te zoeken, als naar de letter bij onze hervormers en oude beproefde godgeleerden zijn te vinden. Hij stelt mij als een uitvinder

van nieuwigheden voor, en tracht zelfs bij de gemeente van Christus de verdenking op mij te laden, als leerde ik in sommige punten bedenkelijke dingen, alhoewel hij dan toch weder zoo oprecht is mij toe te geven, dat ik het toch eigenlijk niet doe. Hij wil zijn publiek doen gelooven, dat ik mij de weelde veroorloof van eene roomsch-katholieke leer aangaande den mensch, en dat ik leer, gelijk Bellarminus leerde — en toch niet eene enkele der kwade gevolgtrekkingen van Rome daaruit ontleen, mitsdien noch Pelagiaan noch bestrijder der praedestinatie ben. Zulks moet hij mij immers wel toegeven, daar mijne »Dogmatik» het uitwijst, en ik juist daarom de smaadheid Christi draag onder mijn volk.

Hij beklagt zich verder, dat ik zeg (Dogmatik blz. 312): Hij (Christus) heeft krachtens deze geboorte eene evenzoo volkomen menschenlijke natuur, als wij, en als zoodanig is Hem, evenals ons allen, de zonde van Adam toerekenbaar (Hebr. 2 vs. 17 staat: dat Hij in alle dingen ons is gelijk geworden), en toch moet hij toestemmen, dat ik onzen Heere geene zonde ten laste wil leggen. Ja, hij zou het voorbehoud, waaronder het bovenstaande gezegd wordt, den lezers hebben kunnen mededeelen, wanneer hij slechts de daarop volgende regels had gelieven aan te halen: »Nochtans was Hij niet vleesch uit vleesch geboren, zooals wij, maar Hij, het Woord, is vleesch geworden uit vrijwillige liefde en barmhartigheid. Hij heeft Zich in het groote schuldboek der menschen laten inschrijven, tot eer van God en tot heil Zijns volks. En zoo is en blijft de Verlosser anderdeels ook na Zijne geboorte uit eene zondige vrouw, volgens Luc. 1 vs. 35, Gode heilig; hoewel Hij den last des toorns Gods draagt, blijft Hij Gode welbehagelijk. Hij is Gode heilig zooals weleer Adam; iets nieuws is met Hem op aarde geschapen, dat in geheel eenige betrekking staat tot God.» De voorrede van Dr. KUYPER herinnert mij aan MENNO SIMONS' gejammer, omdat de gereformeerden Christus natuurlijk vleesch uit Maria lieten aannemen, terwijl hij

zelf beweerde, dat de Logos Zijn vleesch uit den hemel had medegebracht. ¹⁾ En hoe MICRONIUS, a LASCO en CALVIJN zich ook beijverden, MENNO de zaak duidelijk te maken, — hij is met de overtuiging in het graf gegaan, dat de Gereformeerden een gruwelijk stuk bedreven, door Christus op zoodanige wijs tot zondaar te maken. En toch deden MENNO's gereformeerde tegenstanders niets anders, dan dat zij op grond van Hebr. 2 vs. 14, 17 en andere plaatsen, de volle, ware menschenlijke natuur van Christus vasthielden, — hoe moeielijk het ook viel dit MENNO aan het verstand te brengen ²⁾. CALVIJN vond helaas geen tijd, dieper op deze vraag in te gaan. Zijne beste krachten gingen, sedert het midden van de eeuw der hervorming, op in den jammerlijken strijd voor het Avondmaal, en *veel* bleef liggen, dat toch eene oplossing of duidelijke formulering dringend noodig had. Evenmin heeft men het van gereformeerde zijde ernstig genoeg opgenomen met OSIANDER, men liet den man in het hooge noorden razen en was blijde, als de Luthersche broeders werden bezig gehouden, en zij de Gereformeerden op hun verhaal lieten komen.

Deze OSIANDER nu was het, die voornamelijk omstreeks het jaar 1550, bezorgd als hij was voor de leer der heiliging, haar verwarde met de leer der rechtvaardiging, en dientengevolge mannen als MELANCHTHON in het veld riep en hen noopte op te komen voor het kleinood van de leer der rechtvaardiging. Men had hem echter beter moeten tegenstaan en grondiger het zaad moeten uitroeien, dat ook in den eigen akker nog verscholen lag. Velen echter hielden het met OSIANDER, en zijne leer werd spoedig door de zijdeur der mystieke unie (unio mystica) met Christus in de

1) CALVIJN, Opp., Dl. X blz. 176 MICRONIUS' gesprek met MENNO te Wismar.

2) Vergel. mijn werk: Von der Incarnation des Göttlichen Wortes. blz. 58 vv.

dogmatiek binnengehaald. ¹⁾ De tijd der hervorming heeft dus geenszins allen lateren arbeid der nakomelingen overbodig gemaakt.

Wanneer wij ons niet kunnen verheffen tot dit geloof, dat God aan Zijne kerk op aarde ook daarin een bewijs Zijner genade schenkt, dat Hij de kennis vermeedert, dan rest ons niets dan als theologen af te danken, of op roomsch-katholieke wijs te rusten en te slapen op de lauweren der oude vaders.

Ik schrijf echter aan Dr. KUYPER genoeg doorzicht toe, en weet het ook van hem, dat hij zich door de waarneming van leemten bij de oude leeraars (niet van feilen, maar van leemten, die aanvulling vereischen) tot dit voortwerken voelt aangespoord. Dr. KUYPER heeft in zijne stukken over het werk- en genadeverbond zich op dit recht beroepen. (blz. 112 vv.)

De door mij voorgedragen leer van het beeld Gods (Dogmatik § 33) staat sedert jaren bij mij vast. Ik was er steeds op uit (en dit streven was opgewekt en gevoed door de geschriften van mijnen geliefden schoonvader Dr. KOHLBRÜGGE) de leerstukken van den staat der rechtheid en van den val, van de rechtvaardiging en heiligmaking met elkander in overeenstemming te brengen. Indien men uit de harmonie der deelen van een gebouw tot zijne sterkte en duurzaamheid mag besluiten, dan kan het niet slecht staan met het gebouw van mijne leer. Dr. KUYPER vindt zelfs, dat bijna al te goed daarin te wonen is, en dit komt hem verdacht voor.

Het leerstuk van het beeld Gods heb ik uiteengezet in mijne »Dogmatik»; de vertaling »in Ons beeld, naar Onze gelijkenis» handhaaf ik nog heden. MELANCHTHON schrijft (Corp. Ref. XIII, blz. 771): »Ad imaginem nostram, secundum similitudinem nostram; dit luidt hebreuwsch: in Ons beeld,

¹⁾ Zie RITSCHL, Geschichte des Pietismus II, 1, blz. 20 vv.

naar Onze gelijkenis.» De taalwetten heb ik op mijne zijde. De Statenbijbel maakt in zijne kanteekening melding van deze vertaling, en zegt: hebr.: in Onzen beelde. En overigens is in de tweede zinsneê: naar Onze gelijkenis (zie Dogmatik blz. 159 vv.) al datgene opgesloten, wat de gewone vertaling: naar Ons beeld, naar Onze gelijkenis, en wel tweemaal op gelijke wijze uitdrukt: n.l. dat Adam beeld van God is. Alleen wat daaruit afgeleid wordt, hoe hij dat is, en in hoeverre dit beeld zich van den mensch kan afscheiden, zonder zijn wezen te verstoren, is door mijne vertaling reeds vooraf beter vastgesteld, dan door de gewone.

Wanneer nu Dr. KUYPER mij aanvalt, omdat ik met deze leer van het beeld Gods niet in overeenstemming zou zijn met CALVIJN en anderen, zoo meen ik, dat CALVIJN, indien hij leefde, mij billijker zou beoordeelen.

Waar CALVIJN OSIANDER weerlegt, heeft hij het gevaar erkend, dat zich voordoet, wanneer men het beeld Gods beschouwt, als den mensch als 't ware ingegoten, of dit met zijn wezen vereenzelvigd. Hij heeft in zijne Consilia (Opp. X, pag. 166) tegen OSIANDERS leer van een ons ingegoten beeld Gods (dat OSIANDER zelfs beschreef als eene wezenlijke inwoning) dit opgemerkt: Eene breedvoerige wederlegging is overbodig, indien wij dit beginsel vasthouden, dat de gerechtigheid des menschen in de schepping zelve de staat van rechtheid was, waartoe hij was geformeerd, opdat in de verschillende deelen der ziel, ja ook in het lichaam zelf Gods heerlijkheid zou schitteren. Daar derhalve de mensch voorzien was met het licht des verstands, en een wil deelachtig was tot gehoorzaamheid Gods, en zijne andere vermogens elk afzonderlijk daarmede in overeenstemming waren, zoo zeggen wij, dat de mensch rechtvaardig geweest is. Met deze zoo kalme beschouwing van CALVIJN, waarmede de leerstellingen mijner Dogmatiek ¹⁾ volkomen over-

¹⁾ Vergel. Dogmatik, blz. 160 („het kwam voort uit zijne door God

eenstemmen, en die ik ook in de »Algemeene Paedagogiek» heb uitgedrukt, was OSIANDER het niet eens. Deze wilde, dat Adam het ware beeld Gods zou zijn. Dit beeld zou door de zonde verloren zijn geraakt en moet nu in de wedergeboorte weder hersteld worden — hetwelk de latere godgeleerden (ook Dr. KUYPER) tot stand weten te brengen door de heiligmaking, welke immers, naar hunne meening, iets wezenlijks werkt in den mensch. Kortom, in tegenstelling met OSIANDER wil niemand zijner tijdgenooten van ingieting eener goddelijke substantie of van eene wezenlijke gerechtigheid iets weten, noch bij Adam in den staat der rechtheid, noch ook in de wedergeboorte. LUTHER waarschuwt BRENZ om niet te denken aan hoedanigheden in ons, als er sprake is van rechtvaardiging. Wilden wij nu bij de leer der heiliging dit standpunt verlaten, zoo zouden wij afbreken hetgeen wij opgebouwd hebben (Dogmatik, blz. 504). Doch hierover later.

Als nu OSIANDERS tegenstanders zeiden: de oorspronkelijke gerechtigheid (*iustitia originalis*) is iets natuurlijks, zoo bedoelden zij zulks in tegenstelling met de roomsche leer, dat de gerechtigheid den mensch als toegift zou geschonken zijn (*donum superadditum*). De roomsch-katholieke leer scheidde zeer ten onrechte »beeld» en »gelijkenis». Het eerste is niet verloren, maar het laatste, daar het toegift (*donum superadditum*) was, ging verloren, en nu heeft de mensch met het eerste, zijnen natuurlijken aanleg, het laatste na te jagen, en met de hulp van Christus wordt hij ook weder in het bezit van deze toegift gesteld. Tegenover eene zoodanige scheiding beweerden de hervormers en oudere theologen, dat de mensch tot het beeld Gods is ge-

geschapen natuur, goed te zijn en goed te handelen»); blz. 173 („het vat was tot aan den rand toe vol»); blz. 198 („niet als een machteloos wezen, maar in de volle wapenrusting, welke hij van God had, stond Adam in het Paradijs»).

schapen. Dienvolgens hield men de oorspronkelijke gerechtigheid voor iets, dat den mensch diep was ingeprent, en men wilde niet toegeven, dat zij als een verloren gegaan ideaal, dat van den beginne eigenlijk boven den mensch had geweeft, ten allen tijde door den mensch weder herkrege kon worden. Terwijl men bij OSIANDER het gevaar van Pantheïsme afweerde, bestreed men hier (bij de Roomschen) het Pelagianisme of Dualisme, en hoedde zich zoowel voor het denkbeeld, dat het beeld Gods den mensch als 't ware is ingegoten en derhalve van hem niet afgescheiden ¹⁾ kan worden, als ook voor de meening, dat het beeld Gods een boven den mensch zwevend ideaal is, tot welks najaging de wedergeboorte hem bekwaam maakte.

Dat de val van Adam eene verandering van het wezen (de substantie) des menschen zou te weeg brengen, ontkennen onze beste leeraars tegenover FLACIUS. Zij zagen het beeld Gods niet aan voor het wezen (substantie) van den mensch; waar het verloren ging, leed de substantie ²⁾ niet; hetgeen veranderde, behoorde niet tot het wezen, want dit kan niet worden opgeheven, of ondergaan. CALVIJN hield tegenover MENNO staande, dat de zonde slechts iets bijkomstigs (iets *accidenteels*) is (Cap. Ref. 38, blz. 175). En

1) „Daar de gelijkenis Gods verdwenen is» zegt CALVIJN (Cat. Genev. van het jaar 1538 „de homine»); alle bovennatuurlijke gaven heeft de mensch verloren (Inst. II, cap. 2 § 12).

2) MELANCHTHON, *Erotemata dialectices* pag. 522, 527: „Substantie is het „zijnde» (het wezen), hetwelk een eigen bestaan heeft en slechts drager is van het bijkomstige (*accidentia*). — Het bijkomstige (*accidens*) is, 't geen niet op zichzelf bestaat, en ook niet een deel der substantie uitmaakt, maar in iets anders is, zoodat het kan weggenomen worden, of: hetwelk aanwezig of afwezig is, zonder het subject zelf aan te tasten en in zijn tegendeel te veranderen (*praeter subiecti corruptionem*).» Terwijl de orthodoxen de erfzonde voor iets *accidenteels* verklaarden (d. i. voor iets dat aanwezig is buiten het verderf van het subject om) en tegelijk de erfzonde als verdorvenheid der natuur opvatten, spraken zij zichzelf tegen (vergel. b.v. FORM. Conc. 640, 652).

dit hielden allen staande, voornamelijk in den strijd met FLACIUS.

Aan den anderen kant moesten onze leeraars uit den tijd der hervorming opkomen tegen de oppervlakkigheid van het Roomsch-Katholicisme. En zoo kwamen zij, om het gevaar van Pelagianisme te vermijden, niet ver te staan van FLACIUS. Men moest de verdorvenheid der menschelijke natuur zoo erg mogelijk voorstellen. Men dreef de kwade begeerte (prava concupiscentia) op de wijze van AUGUSTINUS (die ten slotte niets anders voor zonde aanzag), en de mensch werd voorgesteld als een moeras en poel van zonden. Dit deden onze theologen, om maar niet de verdenking op zich te laden, als hield men het eenigszins met de aanhangers van Trentes leer.

Dit laatste is echter ook te bereiken op den door mijne Dogmatiek ingeslagen weg. Zij houdt toch waarlijk geene lofrede op den mensch. Als op blz. 246 gezegd wordt, dat wij dood zijn in zonden en misdaden, en besloten onder eene wet der zonde (volgens Efez. 2 vs. 1; Rom. 7 vs. 23), zegt dit niet veel meer, dan wanneer men, in navolging van Augustinus, van de kwade begeerte als de eigenlijke erfzonde spreekt, (als van hetgeen de beteekenis van zonde heeft)? Is dan dood-zijn tengevolge van de richting door onze natuur genomen, niet veel erger dan kwade begeerten, die zich dan naar het begrip der monniken voornamelijk in de overtreding van het zevende gebod openbaren? Evenzoo staat op blz. 225 vv. uitdrukkelijk het volgende: »Liefde Gods en des naasten was voor den val hem tot eene tweede natuur geworden, nu daarentegen — nadat Adam dien goeden stand (in het beeld Gods) had verlaten — trad het tegendeel van dat alles in werking. De mensch werd niet het neutrale wezen, zooals de Roomsche Kerk hem leert beschouwen. Neen de mensch heeft God *niet* meer lief — hij doet, spreekt en begeert hetgeen zijn eigen hart of de duivel en de wereld hem ingeven, enz. Maar ook den naaste

heeft hij *niet* meer lief, en overtreedt alzoo de geboden der tweede tafel met gedachten, woorden en werken (vergel. Heidelb. Catech. 5).

De strijd, of de zonde wezen is des menschen of iets bijkomstigs bij zijn wezen, is in den tijd der hervorming te berde gebracht, maar niet altijd in het rechte verband met het leerstuk van het beeld Gods duidelijk beschouwd. Hoe nu, wanneer wij door eene andere omschrijving van het beeld Gods niet meer angstig behoefden te vragen, of de zonde uit de menschelijke natuur voortgekomen zij, en waar zij eigenlijk huist — in welke hoedanigheid zij zich vertoont, nadat de hoedanigheden van het beeld Gods zijn weggevallen? Bij zoodanig onderzoek staan wij grootelijks verlegen. Wij nemen aan óf, dat het beeld Gods den mensch zoo is ingedrukt, dat het tot substantie des menschen geworden is of althans een deel daarvan; alsdan is ook de door Adams val in de wereld gekomene zonde den mensch zoo ingegoten, dat zij een deel der substantie of de substantie zelve geworden is. Hier is men aangeland bij het Flacianisme, en heeft men bij de wedergeboorte eene vernieuwde verandering van de substantie aan te nemen, door middel van ingieting van nieuwe krachten of hoedanigheden ¹⁾.

1) De Augsburgsche Confessie en Apologie zijn veel voorzichtiger in hunne terminologie. Zij stellen voorop afkeering van God (aversio a Deo), ongelooft (eene onmacht of een gemis), en eerst dan volgt de kwade begeerte. Maar ook deze wordt niet als eene positieve macht of als een slecht zaad beschreven, integendeel MELANCHTHON zegt, Erotemata dialectices p. 542: „Deze kwade begeerte is waarlijk onmacht. Want in de onverdovene natuur des menschen zou geen tweespalt tusschen verstand en hart geweest zijn, maar het hart zou aan het juist oordeelend verstand zonder tegenzin gehoorzaamd hebben. Maar nadat deze harmonie (bij Adam voor den val) is verstoord, laat zich het hart, van zijne kracht beroofd, tegen de wet in, door de blinde hartstochten meesleepen. Deze zwakheid is onmacht.” Iets wat in substantie kwaad is, zou het Godsbestuur (de Voorzienigheid) niet in stand hebben gehouden. Alleen hetgeen uit eene verkeerde richting voortkomt, kan de Heilige toelaten.

De mensch is dan niet eer volmaakt en rijp voor den hemel, dan wanneer dit proces is geëindigd. Of wij nemen aan, dat het beeld Gods niet behoorde tot de substantie, maar als iets overtolligs aan den natuurlijken aanleg van den mensch was toegevoegd. Dan blijft de natuurlijke aanleg over, als met den val des menschen het beeld Gods zich van den mensch terugtrok, en is deze aanleg, nadat de door Adams val over den mensch gekomen last der zonde, door den doop is weggenomen, in staat zich ontvankelijk te maken voor de genade Gods en met den Heiligen Geest samen te werken (hij werkt niet niets, — non nihil agit: zegt het Trentsche Concilie Sess. VI. Cap. V). Terwijl wij in het eerste geval tot Pantheïsme vervallen (ingieting van goddelijke krachten en hoedanigheden), staan wij in het ander geval voor den afgrond van het Dualisme (Pelagianisme).

Om dit gevaar te ontgaan, moeten wij het beeld Gods eensdeels zoover boven den mensch stellen, dat het op hem wel is waar invloed heeft en hem bezielt — Gode gelijk maakt, voorzoover zulks mogelijk is bij het schepsel, maar toch niet in hem overgaat. Anderdeels stellen wij het beeld Gods niet zoover van den mensch af, dat wij zouden meenen, dat hij ook zonder hetzelve in den grond bekwaam zou zijn, zich in zuiver natuurlijke hoedanigheden (in puris naturalibus) toe te rusten tot samenwerking met den Heiligen Geest in de bekeering. Adam moest het slechts voorloopig eenmaal bezitten — als toegift (donum super-additum) — om het dan te verliezen, in Christus weder te bekomen, maar zoo, dat hij moet medehelpen, om het te verkrijgen, waarvan dan zijne zaligheid afhangt. Het beeld Gods mag in onze oogen niet iets zelfstandigs worden, maar evenmin mag het iets toevalligs zijn, zonder welks inwerking op den mensch, deze evenzeer (met de hulp des Heiligen Geestes en krachtens de verdienste van Christus) tot zijne bestemming zou komen d. w. z. daartoe, dat hij God behaagde en het eeuwige leven beërfde.

Zulks bereikt men nu volkomen bij de in mijne Dogmatiek gegevene omschrijving van het beeld Gods, waarmede ik slechts de waarheid der hervormers weder zoek in 't licht te stellen en te steunen. In de resultaten zijn wij allen, Dr. KUYPER in den grond ook, één ¹⁾. Doch Dr. KUYPER maakt zich de zaak weder daardoor recht moeilijk, dat hij het werk- en genadeverbond zoodanig als een bouwkunstig beginsel in de dogmatiek inbrengt, dat veel weder scheef komt te staan, terwijl het bij de hervormers toch anders bedoeld was. Mijn wensch is, zuiver voort te zetten wat onze hervormers zuiver begonnen, ofschoon niet altijd voltooid hebben.

1) Vergel. den Lutherschen dogmaticus PHILIPPI, Kirchliche Glaubenslehre III p. 51: „Daarom, evenals de oorspronkelijke gerechtigheid, het ingeschapen evenbeeld Gods, als ethische gesteldheid van den mensch, niet met het wezen eenzelvig is, daar het anders niet had kunnen verloren gaan, hetgeen toch feitelijk is geschied, zoo is ook de erfzonde als eene later daarbij gekomene omstandigheid, welke daarom weder weggenomen en van het wezen des menschen losgemaakt kon worden, niet het wezen van den mensch zelf, evenmin als b.v. de ziekte het lichaam is." Eveneens JOH. GERHARD, loci theol. XII, cap. II, XXI vv. Deze kent aan Adam voor den val den wil der rechtheid toe, dewelke iets van hem te scheiden bijkomstigs was, zoo ingericht dat, met behoud van het wezen van den wil, deze kan teloorgaan, gelijk zij dan ook teloorging. Want nadat door de zonde het beeld Gods teloorging, is tegelijk ook die macht om het goede te kiezen teloorgegaan, enz. Voorts HEPPE, Dogmatik, blz. 247, Noot 1 5, waar de plaatsen uit Maestricht en Keckermann van gewicht zijn.

HOOFDSTUK II.

II. Dr. KUYPER EN ZIJNE BESCHOUWING VAN DEN STAAT DER RECHTHEID EN VAN DE HEILIGING.

Nu ik getracht heb, voor mijne leer van het beeld Gods de punten van aansluiting bij onze hervormers aan te wijzen en mij troost met de hoop van hun getrouwe leerling te blijven, ondanks Dr. KUYPER'S tegenspraak, breng ik, voor ik verder ga, den strijd in het kamp van mijnen aanvaller over.

Dr. KUYPER heeft voor zeven jaren in de *Heraut* de leer van het werk- en genadeverbond in hoofdartikelen behandeld. Ik heb het oog voornamelijk op de met 31 Januari begonnen verhandelingen over „Het verbond der werken”.

Waar ik mij nu afvraag: is dat gereformeerd, op de wijs der hervormers, wat hij daar in eenige hoofdartikelen van zijn blad neerschrijft? zoo moet ik dit ontkennen. Bij CALVIJN, OLEVIANUS en ZANCHIUS heb ik zulks niet gelezen — zijne gereformeerde middeleeuwen, waarin hij met voorliefde leeft, zijn voor mij geen maatstaf. De mannen van den eersten rang uit de eeuw der hervorming, te beginnen met LUTHER en MELANCHTHON, liggen hem minder na aan het hart, dan die van den tweeden rang in de 17de eeuw. Ja; hij schroomt niet, wel eens met zekere geringschatting te spreken van MELANCHTHON en op een beschermenden toon van LUTHER. Toch, dit daargelaten, beweer ik: deze geheele bondstheorie is eene afwijking, welke de betweterij van COCCEIUS en zijn afgetrokken biblicisme ons in de kerk bezorgde, en waarop ik het woord toepas: er schuilt eene

adder onder het gras. Door den weg des heils op zoodanige wijze in een systeem te brengen en in de lijst der twee verbonden met geweld te dwingen, wordt de leer der rechtvaardiging doodelijk getroffen, zoodat zij uit het beheerschend middelpunt geslingerd wordt en plaats moet maken voor de heiliging. Wanneer hij (blz. XLI „De vleeschwording des Woords”) beweert, dat CALVIJN met heel de Zwitsersche Reformatie meer roeping had voor de leer der heiligmaking te waken, terwijl LUTHER had te waken voor de leer der rechtvaardigmaking, zoo verdraait hij de geschiedenis, en doet CALVIJN groot onrecht aan, die zich daarin nooit van LUTHER'S leer wilde afscheiden.

Dr. KUYPER heeft uitgevonden, dat de bondsidee reeds in de Drieëenheid eene plaats vond. Hoe komt hij daaraan? Bij ADAM komt hem alles op het verbond aan; hij laat ADAM optreden als iemand, die met God een verbond maakt. Deze heeft in het paradijs van het begin af de ontzaglijke verantwoordelijkheid met zich omgedragen, dat het geheele wel en wee der wereld aan den zijden draad van zijne gehoorzaamheid hing. (De leer der verbonden, blz. 103.) Wat voor een paradijs-geluk genoot ADAM dan wel — hoe veel beter was hij er aan toe, toen hij van de ziele last ontheven was! Dr. KUYPER vreest, dat zonder zulk een verbond ADAM een geheel onverschillig (indifferent) wezen zou zijn, en in de eene of andere betrekking moest God Zich toch tot den mensch stellen. En zoo verspreidt dan de uitdrukking „verbond” een gewenscht licht, en er wordt beproefd, dit verbondsbegrip in het geheele Oude en Nieuwe Testament aan te toonen. Maar waartoe de zaak aldus in het paradijs wordt voorgesteld — dat zien wij toch eigenlijk eerst bij het leerstuk der heiliging. Bij het leerstuk der heiliging, en zoo ook bij dat van den eersten ADAM in het paradijs, vreest hij, dat de mensch niet genoeg te doen zou hebben. Hij moet hem, zooals COCCEIUS zulks weleer ook wenschte, arbeid, oefening zijner krachten verschaffen.

Opdat de Christen niet in de leer der rechtvaardiging uit het geloof blijve steken, maar tot de heiliging voortvare, daartoe moet reeds in het paradijs het noodige voorbereid worden. Het werken van ADAM is hem van zoo groot gewicht, omdat hij het medewerken van den Christen niet ontberen kan — met één woord, hij heeft het ethische (het zedelijk leven, vergl. d. a. w. blz. 290) te redden. Er mocht eens iets aan ontbreken, wanneer hij den raad Gods met de menschheid niet met eene leer der verbonden als een beenderstelsel voorzag.

De eerste ADAM moet derhalve (volgens zijne sterke beeldspraak) als een weluitgerust stoomschip zijn, waarmede door het proefgebod (Gen. 2 vs. 17) proeven genomen worden, of het in alle deelen hecht zij of niet (vergel. blz. 272 tot 276; 294 vv.). Mij echter komt het geheele „proefgebod” voor als een overbodige ballast. Want de proef, waarop ADAM werd gesteld, past niet bij zoodanige betrekking tot God, welke door een gelukkig doorstaan van de proef niet eens kon verbeterd worden. De bewering, dat de boom des levens als loon van het goed doorstaan dier proef aanwezig was in het paradijs, is evenmin te bewijzen. De boom was zegel en onderpand van den eeuwigen duur van ADAMS leven naar lichaam en ziel — van een leven, dat hij bezat en niet nog eerst te verdienen had. In mijne Dogmatiek heb ik over het gebod geheel anders geoordeeld (§ 36), en ik blijf daarbij. Nadat nu ADAM een wrak geworden is (door den val), en door de voorkomende genade van Christus (als door eene sleepboot) in de haven was gebracht, moet dit wrak (in de wedergeboorte) van geheel andere machines worden voorzien, en dan verkrijgt hij eenen anderen stuurman, nl. Jesus, en eindelijk — de Heilige Geest is de stoom in de machine. Het zijn Dr. KUYPERS eigen woorden! Ik verzin niets.

Waar blijft — zoo vragen wij — de leer der rechtvaardiging, waar zoo op de heiliging de nadruk gelegd wordt,

en dezelve op zoodanige wijs plaats vindt, dat nieuwe hoedanigheden den mensch worden ingegoten? En waar blijft bovenal het werk des Heiligen Geestes? Ook Dr. KUYPER blijft niet daarbij staan, dat enkel de verdienste van Christus den mensch wordt toegerekend, neen hij rust niet, totdat de geloovige zóó met CHRISTUS één geworden is, dat God nu toch iets goeds in den Christen ziet. Wij vragen: waar blijft het dagelijksch afsterven van den ouden en de opstanding van den nieuwen mensch — deze eerste van LUTHERS 95 stellingen —, waar de stelling, dat zelfs de allerheiligsten slechts een klein beginsel dezer gehoorzaamheid hebben (welke God in Zijne geboden eischt) en zich daarmede tevreden hebben te stellen, dat zij slechts een ernstig voornemen daartoe hebben en beginnen naar alle geboden Gods te leven? (Heidelb. Catech. 114.) Waar blijft de vrucht der scherpe prediking der geboden voor de wedergeborenen (Catech. 115), door welke zij allereerst hun geheele leven lang hunnen zondigen aard hoe langer hoe meer leeren kennen ¹⁾ en des te begeeriger zijn, de vergeving der zonden en de gerechtigheid in CHRISTUS te zoeken (N.B.)? Ten tweede echter, dat deze wedergeborenen zonder ophouden zich benaastigen en God bidden om de genade des Heiligen Geestes, opdat zij hoe langer hoe meer naar het evenbeeld Gods vernieuwd worden, totdat zij tot deze voorgestelde volkomenheid na dit leven geraken. Waar blijft de dagelijksche bekeering en het dagelijks zich vernieuwend geloof, zoodat de reeds bekeerde DAVID nog bidt: Schep mij een rein hart, o God, en vernieuw in het binnenste van mij eenen vasten geest (Ps. 51.)? Waar blijft de waarheid des woords: wij maken onze schuld nog dagelijks meerder?

Heeft Dr. KUYPER Romeinen 7 zich met ernst voorgehouden, toen hij het beeld van het nieuwe machine-stelsel

1) Verder zullen zij het volstrekt niet brengen, volgens MELANCTHON; zie het citaat in mijne Dogmatiek, blz. 506, uit de Apologie 84.

gebruikte? Zullen wij werkelijk de verdenking op den opgewekten Heiland laden, dat Hij slaapt en Zijn schip, waarvan Hij de besturing en dat nog wel met zulk eene schoone (door den Heiligen Geest in beweging gebrachte) stoommachine op Zich nam, voortdurend weder prijs geeft aan wind en golven, zoodat de Christen altijd weder moet uitroepen: Ik ellendig mensch, wie zal mij verlossen van het lichaam dezès doods! (Rom. 7 vs. 24.) Is dan ook Romeinen 6 voor het leven der geheiligden te vergeefs geschreven? Dit Hoofdstuk begint met de twijfelmoedige vraag: Wat dan, zullen wij in de zonde blijven, opdat de genade te meerder worde (waartoe Hoofdst. 5 vs. 20 aanleiding kon geven)? Neen! roept de Apostel der gemeente toe: wij, die der zonde gestorven zijn, hoe zullen wij nog in dezelve leven? En daarop laat hij (gelijk ik Dogmatiek, blz. 503 heb aangetoond) het kleinood der plaatsvervangende genoegdoening van CHRISTUS, Zijnen dood en Zijne opstanding voor onze oogen schitteren, met dat gevolg, dat wij gesteld worden als dooden met CHRISTUS en opgewekten met Hem — altijd in den weg des geloofs. Op eenen doode echter, die reeds met CHRISTUS in den hemel is, heeft de zonde geen recht en geene aanspraak meer (Rom. 6 vs. 7).¹⁾ De zaak is dus na de rechtvaardiging door het geloof (welke ons volgens Rom. 5 vs. 1 vrede met God schonk) geheel veranderd. Voorheen is de zonde heerschende geweest, met al de aanspraken op heerschappij, die haar door den dood (den geestelijken, lichamelijken en eeuwigèn) waren ten deel gevallen — eene heerschappij, die steeds op nieuw werd versterkt, wij wij de zonde met de wet wilden bestrijden en haar ten laatste toch meenden te kunnen uitroeien. Zoodanig régime (regeeringsstelsel) heeft echter opgehouden te bestaan door CHRISTUS. Hij is gestorven en is opgestaan. Hij is der zonde gestorven, d. i. om haar te niet te doen, en het

¹⁾ Vergel. J. J. VAN OOSTERZEE, De theologie des Nieuwen Verbonds pag. 229.

lichaam des vleeschès heeft Hij voor goed aan het kruis afgelegd (Col. 2 vs. 11). Maar dan is Hij ook opgewekt, en wat Hij leeft, dat leeft Hij Gode. Mitsdien hebben nu ook wij (in het geloof) ons aan te zien als dooden ten opzichte van de zonde, maar als Gode levenden in CHRISTUS JESUS. Dit sluit echter in zich, dat wij nu niet meer (als in het vroegere régime) onder wet, maar onder genade zijn. Onder dit nieuwe op CHRISTUS' dood en opstanding gegronde régime zijn wij vrij van de wet, om nog door haar gerechtigheid te verkrijgen; integendeel zijn wij nu onder genade, d. i. in dien nieuwen door CHRISTUS tot stand gebrachten staat, alwaar Gods Geest de wet in ons vervult (Rom. 6 vs. 14).

Waar ter wereld blijft nu plaats voor de machinerie van Dr. KUYPER?

Dat nu de wet waarlijk enkel toorn bij ons werkt, zoodat men zich te verblijden heeft over hare voor-dood-verklaring en hare verwijdering uit het gebied van de nieuwe heerschappij, zulks geeft PAULUS in Rom. 7 te verstaan. Hij laat deze Sphinx, waarmede wij altijd te doen hadden, en wier raadselen wij ons vleiden te kunnen oplossen, door CHRISTUS dooden, opdat wij Hem geheel zouden toebehooren en Gode vruchten dragen (Rom. 7 vs. 1—4). Maar in hetzelfde oogenblik, waarop hij de wet als het ware van den berg ziet nederstorten, verdedigt hij haar reeds. Hij zegt van vs. 7 af: de wet is niet zondig — maar wij menschen bedienden ons van haar op zoodanige wijs, dat uit deze betrekking tusschen ons en de wet slechts het tegendeel (trouwens door God beoogd) voortkwam, van hetgeen de wet eigenlijk wilde. Ik ben immers vleeschelijk, verkocht onder de zonde (vs. 14); ik kan noch voor- noch achterwaarts — de wet daarentegen is geestelijk. Hoe ver komen nu deze twee bij zoodanige verhouding? In vrede moeten zij uiteengaan; want zekerlijk: de wedergeborene heeft vermaak in de wet Gods naar den inwendigen mensch;

maar nauwelijks is hij zich hiervan bewust geworden, nauwelijks begon hij zich in dit vriendelijk licht te verheugen, of de lichten worden uitgeblazen — een vreeselijke storm verheft zich en door den nooit te bedwingen stroom van gedachten, wenschen en begeerten wordt het „ik” heengevoerd tot de dienstbaarheid der zonde. De zonde doet het, die in mij woont, zegt PAULUS tweemaal — het kwade, dat mij bijligt. Inderdaad erg genoeg, dat het „ik”, dat in den Heiligen Geest vermaak heeft in Gods wet, geene meerdere macht heeft in den mensch. En toch! daarbij blijft het tot het zalig einde! ¹⁾

Het is de oude ellende, waar Dr. KUYPER ons heen leidt; de ellende helaas van schier alle eeuwen, waarvan de geheele geschiedenis der kerk getuigt. Men heeft nooit in het leerstelsel de leer van den Heiligen Geest in hare geheele volheid der kerk ten goede laten komen. Dit begon reeds met AUGUSTINUS' bekende scheiding, waarbij men aan den Heiligen Geest eene voorkomende, werkende, medewerkende en volmakend genade toeschreef. Zeker, men gaf daarbij alles over aan den Heiligen Geest, maar liet toch door de achterdeur van het »cooperans” (medewerkende) de medewerking van den mensch, die men bij de bekeering had buitengesloten, na de wedergeboorte weder binnen. In de wedergeboorte vindt de ingieting van nieuwe hoedanigheden plaats, of een nieuw beginsel wordt ingeplant volgens vele andere theologen. De wil werkt door nieuwe krachten, die in hem gewrocht worden, met den Heiligen Geest samen.

Is dit niet eene nieuwe vorm van de oude ellende onder de wet? — En al roept men duizendmaal: neen! — wij zeggen naar Gal. 2 vs. 16—21: ja! Het is een wederopbouwen van hetgeen men afgebroken had: eene heiligingsleer als

1) Vergel. hierbij Dr. H. F. KOHLBRÜGGE: Het zevende Kapittel van Paulus brief aan de Romeinen, alsmede zijne leerrede over Rom. 6 vs. 19; Col. 2 vs. 10—12 in het 5de Twaalfstal, zoo ook mijne Dogmatiek, blz. 503 vv. en blz. 508 vv.

toevoegsel tot de leer der rechtvaardiging. Geen sterven van den ouden, geene opstanding van den nieuwen mensch op het oogenblik zelf van de rechtvaardiging des zondaars voor God — en het daarbij gelaten, zooals LUTHER zulks op voorbeeldige wijs heeft gedaan. Dat is geene vrijheid der kinderen Gods naar Gal. 5 vs. 1; geene verlossing van de wet der zonde en des doods (Rom. 8 vs. 1, 2) — slechts een langzaam wegwijnen des ouden en een daaraan evenredig kwijnend opwassen des nieuwen menschen met de hulp des Heiligen Geestes. Nooit echter het een of het ander; namelijk dood des ouden en opstanding des nieuwen menschen. Den ouden heeft men noodig, om met zijne pogingen niet te spoedig gereed te zijn (want waarover zou men dan prediken?) en den nieuwen heeft men noodig, om zich toch nu en dan met zijne goede gezindheid of den CHRISTUS in ons te kunnen troosten. Maar men houdt beiden aan de hand en slechts, wanneer de oude te zeer kwelt, zoekt men in de plooiën zijns harten naar den nieuwen, en verheugt zich over hem, en is gerust, wanneer dan de oude eene wijle stil is, en overigens hoopt men in het oneindige, dat de zaak met de hulp van CHRISTUS en van Zijnen Geest eenmaal in het reine zal komen.

Maar hetgeen de vrijspraak des zondaars in Gods gericht heeft beloofd, dat wordt (bij zulk eene leer) niet gehouden. Zal de leer der heiliging behelzen, hetgeen in de leer der rechtvaardiging beloofd werd, zoo hebben wij af te zien van nieuwe hoedanigheden als die van OSIANDER of van den CHRISTUS in ons volgens SCHWENKVELD en de Mystieken — of van Dr. KUYPERS nieuwe scheepsinrichting. Zulke nieuwe hoedanigheden zijn er niet, die in de plaats der zondige hoedanigheden tusschen Gods Geest en ons zouden kunnen ingeschoven worden. „Doch niet ik, maar de genade Gods, die met mij is” zegt Paulus (1 Cor. 15 vs. 10). »Ik vermag alle dingen door CHRISTUS, die mij kracht geeft” (Fil. 4 vs. 13). „Niet dat wij van ons zelve

bekwaam zijn iets te denken, als uit ons zelve; maar onze bekwaamheid is uit God" (2 Cor. 3 vs. 5). „Want het is God, die in u werkt: beide het willen en het werken, naar Zijn welbehagen" (Fil. 2 vs. 13). Er is dus geen vrije wil in den wedergeborene, welken de Heilige Geest niet telkens opnieuw zou hebben vrij te maken, voor wat goeds dan ook, dat op onzen weg te doen valt. En volgens bovengenoemde Schriftuurplaatsen mag aan de nieuwe krachten of hoedanigheden, welke uit de wedergeboorte voortvloeien, geenszins worden overgelaten hetgeen Gods Geest onmiddelijk werkt. Als CHRISTUS zegt: zonder Mij kunt gij niets doen, zoo is de tusschenvoeging van bijzondere schakels in den vorm van nieuwe hoedanigheden, om de zondige hoedanigheden te verdringen, volstrekt misplaatst en overbodig. Anderdeels is ook daarop acht te slaan, dat CHRISTUS niet op die wijs in ons komt te wonen, als de verdedigers van de mystieke unie zich dit voorgesteld hebben. Deze vonden de rechtvaardigingsleer en altijd weder de rechtvaardigingsleer te eentoonig. En nu hadden zij van OSIANDERS inwoning der geheele Drieëenheid in den wedergeborene gehoord — en met terzijdestelling van Woord en Sacrament, zonder te bedenken dat alles hier beneden aan het geloof verbonden is, spraken zij van de mystieke unie van CHRISTUS met de geloovige ziel. Waar echter van zoodanige mystieke eenheid sprake is, in de beroemde plaats Efez. 5 vs. 25—32 of in het Hooglied of 2 Cor. 11 vs. 2, daar is altijd sprake van de bruiloft van CHRISTUS en Zijne gemeente. Aan hetgeen door zulke heerlijke beelden beloofd is, heeft het individu slechts naar die mate deel, als het door trouw vasthouden aan de belofte, zich voorbereidt om eenmaal met de gemeente de volheid in de toekomst te genieten. Hierbeneden is het de tijd des geloofs en niet van het aanschouwen. Zoo zegt CALVIJN Inst. III Cap. 2, 6, 7 o. a. het volgende: »allereerst moeten wij er aan herinnerd worden, dat het geloof in eene voortdurende betrekking tot het Woord staat en evenmin

daarvan kan worden gescheiden, als de stralen van de zon, waarvan zij uitgaan." Deze soberheid, die aan de geheele paragraaf eigen is, diene tot voorbehoedmiddel tegen die mystieke unie, welke reeds in de middeleeuwen de moeder van groote dwalingen geweest is en ook na de hervorming weder groot kwaad gesticht heeft, ja gediend heeft om de gemeente af te wennen van de rechtvaardiging uit het geloof (zooals RITSCHL niet ten onrechte in zijne »Geschiedenis van het Piëtisme" beweert).

Dr. KUYPER leidt derhalve, waar hij de leer der verbonden met de meeste theologen van de gereformeerde middeleeuwen weder als een panacee aanprijst, tot eenen grond terug, waar niet gevonden wordt, hetgeen werd voorgegeven en beloofd. Men wilde, door dezen bijzonderen vorm aan het proces tusschen God en den mensch te geven, de zaak levendiger maken en voorkomen, dat de mensch een stok of blok wordt. Het was de zucht naar iets nieuws, die zulks uitdacht — en deze was niet zonder gevaar. Om aan een iegelijk de zonde toerekenbaar te kunnen stellen, gaf men elk een bestaan, en daarmee de beslissing over goed en kwaad, in Adam. Hebr. 7 vs. 10 moest het bewijs voor deze voorstelling leveren — een zwak bewijs, nog zwakker geworden door het »om zoo te spreken" (*ὡς ἔπος εἰπεῖν*) = ik zou haast wel willen zeggen (prope dixerim). ZANCHIUS weet daarvan niets, zooals wij spoedig zullen zien; hij kent in zijnen brief over de dwaling van A. de Lescaille volstrekt geene daad van individuën, die in Adam zouden bestaan hebben. — Adam nu, en met hem al zijne bondgenooten, moest eenen proeftijd in het paradijs doorleven, moest naar hooger leven streven en zoo door werken eindelijk de eeuwigheid en de zaligheid deelachtig worden. Daartoe zou dan de boom des levens opwekken! Dit geschiedde echter niet, en nu komt CHRISTUS, het nieuwe verbondshoofd, en in Hem is ons, met terzijdestelling van al het gebrekkige van het werkverbond ¹⁾ en op onweder-

1) Vergel. Dr. KUYPER t. a. p. blz. 276.

staanbare wijze voor immer teruggegeven, hetgeen de menschen krachtens de eerste schepping eerst aan het einde van hunnen weg zouden verkregen hebben. Nu echter moet ook hier bij het genadeverbond de mensch zijn recht hebben, hij moet sterker houvasten hebben dan de heiliging door den Heiligen Geest is. Het moet meer menschelijk, meer tastbaar toegaan. God is weder met den mensch in een verbond getreden, en de verbondssluiting in CHRISTUS heeft dit bijzonder gevolg, dat de mensch — evenals weleer Adam — weder als medewerker daar komt te staan. God laat den mensch beloven, dat hij Hem zal willen gelooven (blz. 288). Nu hebben de kinderen Gods ook iets te doen, zoolang zij nog in deze bedeeing zijn. Dat noemt Dr. KUYPER den troost, welken de kinderen Gods van het genadeverbond hebben. Dr. KUYPER zegt verder: om het zedelijk, geestelijk, bewust leven (in DAVIDS huis) te verhoogen is de bondsvorm door God gewild. Natuurlijk, opdat Dr. KUYPER en de zijnen iets zouden te doen hebben en niet in Quiëtisme verzinken; maar aan het werkelijk geestelijke leven is te kort gedaan. Aan de rechtvaardiging uit het geloof is de grond ontnomen ten koste van eene daarna volgende heiligingsleer, waarbij dan den mensch nieuwe hoedanigheden en bekwaamheden ingeschapen worden, krachtens welke hij het hoogere leven ontvangen kan. (Leer der Verbonden, blz. 297.) Zijn wij daartoe uit Romes diensthuis uitgeleid, opdat men ons het zedelijk, geestelijk leven op zulk eene wijs weder op de schouders zou leggen en de heiligingsleer aan den hals zou hangen als een molensteen? En daarenboven wordt ons niet eens meer, zooals in de Roomsche Kerk het stroo er bij geleverd, om deze tichelsteenen te bereiden, maar wij moeten hopen, het misschien te vinden op den weg, dien Dr. KUYPER aanwijst, waarbij de gaven, der menschelijke natuur ingegoten, medewerken met de genade. — Ja, de tijd der 17de en 18de eeuw, door Dr. KUYPER wellicht een gouden eeuw genoemd, maar welke ik veeleer de middeleeuwen onzer

kerk zou noemen — bewijst het, hoe met zulk eene methode het ware leven als met een bezem werd weggeveegd — en de lachende erfgenamen dier eeuwen zitten nog altijd in staat en kerk vooraan. Vae victis (wee den overwonnenen)! Wij zeggen derhalve: het werk des Heiligen Geestes wordt wederom miskend; van Hem, die Zelf Schepper is en die niet door het invoeren van zulk eenen bondsvorm op zijde mag worden gesteld. Hij zweeft (broedend) op de wateren (zoo luidt het in Gen. 1 vs. 2), en dat is typisch. Hij houdt de geschapene stof levend voor de inwerking des Woords in de zes scheppingsdagen. Evenzoo werkt Hij in ons, steeds ons levend makend en ook onderhoudend voor de inwerking van CHRISTUS, welke plaats vindt door Woord en Sacrament. Gewis, deze werkzaamheid des Heiligen Geestes is niet op bovengenoemde wijs te verdeelen, zij doortrekt gelijkmatig het geheele leven des Christens! De genade Gods is één; niet nu eens den zondaar voorkomende, opdat hij in staat zij te willen, en wanneer hij nu daartoe in staat is — dan medewerkende. Zij giet aanstonds bij het begin, in de rechtvaardiging, haren hoorn des overvloeds over den zondaar uit. De bondsvorm op Dr. KUYPER'S manier dient alleen, om ons heil op de lange baan te schuiven, te systematiseeren, het als het ware weder aan voorwaarden te verbinden, om daarmee het zedelijk leven aan te wakkeren, en ons zoo eigenlijk op te houden. Dit alles dient alleen maar tot verzwakking van het werk des Heiligen Geestes, en het baat weinig, wanneer in plaats daarvan Dr. KUYPER de mystieke unie of de »zalving» Christi uit den schat zijner gereformeerde middeleeuwen te voorschijn haalt, om ook een subjectief Christendom naast de bondstheologie voor zich te redden (verg. Heraut van 20 November 1887). Daardoor wordt het werk des Heiligen Geestes niet vervangen, dat men toch weder den mensch eene zalving toekent, welke hij niet voor zich weet te gebruiken.

HOOFDSTUK III.

III. DE TOEREKENING VAN ADAMS ZONDE VOLGENS
ROMEINEN 5 vs. 12 vv.

Ik ben van gevoelen, dat volgens bovengenoemde plaats uit den brief aan de Romeinen de overerving van Adams zonde en schuld in den weg van toerekening is geschied. De Fransche geloofsbelijdenis (Gallicana X) drukt dit duidelijk uit; Calvijn eveneens (Instit. II, 1, 7). Enkel door de overtreding van den stamvader, door onmiddellijke toerekening van Adams zonde, en daardoor alleen, is het vonnis over allen gekomen.

Zonde wordt niet toegerekend, zoolang er geene wet is — de dood echter heerschte over allen (Rom. 5 vs. 13, 14), die niet gelijk Adam gezondigd hebben, d. i. tegen een hun afzonderlijk gegeven gebod. Dat ik daarmede het werkelijk zondigen als gevolg van den val niet loochen en bij de passieve erfenis ook aanstonds het geheele in-werking-treden der zonde (de activiteit) laat aansluiten, dit toont mijne »Dogmatik» duidelijk. Alleen ontken ik, juist omdat de Schrift zulks niet leert, de voortplanting van een verdorven zaad of van kwade begeerten, welke als eene besmettelijke ziekte van de ziel des vaders op de ziel der kinderen overgaan en voor God in toerekening komen zouden. God ziet niet op iets dat uit ons voortkomt, noch waar Hij het vonnis (*κατάκριμα*) over ons uitspreekt, noch ook waar Hij ons in CHRISTUS rechtvaardigt. Hij handelt beide malen als Souverein en Schepper. Wat zegt nu Romeinen 5 vs. 12 vv.?

In Romeinen 5 vs. 12 vv. beschrijft de Apostel den

oorsprong der zonde en des doods, welke tot alle menschen doorgedaan is, en eveneens de bron der gerechtigheid en des levens, welke beide in CHRISTUS ons zijn wedergebracht. — Vs. 12: »Daarom gelijk door eenen mensch de zonde in de wereld ingekomen is, en door de zonde de dood; en alzoo de dood tot alle menschen doorgedaan is, in welken alle gezondigd hebben. — Vs. 15: want indien door de misdaad van éénen velen gestorven zijn, zoo is veel meer de genade Gods en de genadegave, die daar is van eenen mensch JESUS CHRISTUS, overvloedig geweest over velen. — Vs. 19: Gelijk door de ongehoorzaamheid van dien éénen mensch velen tot zondaars, alzoo zullen ook door de gehoorzaamheid van dien éénen (CHRISTUS) de velen tot rechtvaardigen gesteld worden.» Tusschen de schakels van deze onverbiddelijke redeneering des Apostels kan niet het minste van onze zijde tusschengevoegd worden: de veroordeeling hangt hier af van de overtreding des stamvaders, evenals de rechtvaardiging, welke het leven ten gevolge heeft, afhangt van de gehoorzaamheid CHRISTI.

Ook Dr. KUYPER heeft in zijn Herautartikel: Het verbond der werken IX (blz. 198 vv.) eene voortreffelijke omschrijving van deze passage geleverd. Dat hij er echter aan toevoegt, dat deze passage slechts de juridische zijde der zaak behelst en deze door instorting van de »levensgerechtigheid» (waarvan hier slechts niet gesproken wordt) laat aanvullen, zulks behoort tot de talrijke verzwakkingen, welke weleer de roomsche theologen en nu weder de nieuwe theologen zoo gaarne uitvinden, om zich aan de macht van PAULUS' bewijsvoering te onttrekken. ZANCHIUS heeft (Epp. lib. I. blz. 95 vv.) in zijn oordeel over de leer der rechtvaardiging, zooals ANTON DE LESCAILLE haar voorstelde, met groote scherpzinnigheid uit deze plaats Rom. 5 geargumenteed. De zaak komt volgens ZANCHIUS hierop neer, dat ADAMS overtreding door de verdienste van CHRISTUS wordt opgewogen en dat overvloedig en wel naar Gods bestel. Het doen van den

mensch afzonderlijk of welke gesteldheid dan ook komt niet in eenige aanmerking. Wij hebben tot de erfenis van ADAM niets toegevoegd, en voegen ook niets toe aan de verdienste van CHRISTUS. Wezen en hoedanigheid van het individu doen daarbij niets toe en niets af. Zoodra wij dat wilden toegeven, zou de bewijsvoering van PAULUS niets betee-kenen — elk woord is hier op het nauwkeurigst gewogen! ¹⁾ De toerekening sluit alles uit, bij goddelijke uitspraak zijn wij zondaren, bij goddelijke uitspraak zijn wij rechtvaardigen — beide malen wordt niet gezien op hoedanigheden, welke van onze zijde in aanmerking zouden gekomen zijn. Er staat: ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτον, vs. 12 (in welken allen gezondigd hebben), er staat vs. 19: κατεστάθησαν (gesteld zijn geworden), en verder het eveneens in het verleden te plaatsen κατασταθήσονται (vs 19), d. i. zij zullen gesteld zijn, van het oogenblik af, waarop God Zich ten behoeve der rechtvaardiging met hen inlaat. Wanneer nu van oudsher velen meenden te moeten zeggen, dat dit goddelijk oordeel onrechtvaardig is, en dat PAULUS zoo iets nooit kon gemeend hebben, wijl het den zondaar betreft, die slechts door toerekening een zondaar is en nog nooit metterdaad gezondigd heeft, zoo vragen wij daarentegen: Hoe zal men dan het rechtvaardige en het waarachtige van het goddelijke oordeel verdedigen, dat over ons wordt uitgesproken door de toerekening der

1) Zeer terecht merkte BULLINGER eens tegen BEZA op, die met de uitdrukking substantie in den strijd voor het Avondmaal onvoorzichtig omging: „Deze (nl. de zegeningen van Christus) worden werkelijk in de menschen door den Heiligen Geest, indien zij met een waarachtig en ongeveinsd geloof worden aangenomen. — Indien wij echter door het geloof in Christus door den Heiligen Geest niet volkomen gerechtvaardigd worden, tenzij ook de substantie van Christus daarbij kome of tenzij ons de substantie zelve van Christus wordt medegedeeld — waarom wordt dan daarvan geene melding gemaakt in de behandeling der rechtvaardiging, voorgesteld in den brief aan de Romeinen en de Galaten?“ (zie CALVIJN Opp. Dl. XVI, blz. 474).

verdienste van CHRISTUS? Hier wordt klaarblijkelijk geen acht geslagen op eenigerlei goede hoedanigheid of een ons ingestort nieuw leven, in het algemeen op iets dat onze natuur aankleeft, maar wij worden zonder eenige verdienste gerechtvaardigd, door Zijne genade, krachtens de verlossing, die in CHRISTUS JESUS is (Rom. 3 vs. 24). Waarom moet dan bij de beoordeeling van hetgeen wij van Adams wege hebben, de natuur wel in aanmerking komen en de meening gerechtvaardigd zijn, dat hier ook uit de natuur der menschen de schuld afgeleid moet worden, en dat de veroordeeling zich grondt op de zondige gesteldheid en den zondigen aard der menschen en niet veeleer op de daad van den eersten mensch (ADAM) alleen?

Alle hervormers kwamen hierin overeen, bij de leer der geloofsgerechtigheid te blijven staan, en zij, die daarbij eene levensgerechtigheid aannemen — of meenden, dat de rechtvaardiging plaats vond ter wille van nieuwe in ons gewrochte hoedanigheden — waren kettters in den bloeitijd der kerk. De rechtvaardiging is wel ook bij deze laatsten nog vergeving der zonden, maar in hetzelfde oogenblik komt er eene instorting van nieuwe hoedanigheden voor in de plaats (roomsche leer) of OSIANDERS wezenlijke gerechtigheid; of er wordt eene niets beteekenende rechtvaardig-verklaring van gemaakt, waarop dan de heiliging volgt, of het leven in de gemeenschap met CHRISTUS (KUYPER, t. a. p. blz. 197; mystieke vereeniging).

Men heeft schier nooit de Christenheid uit den vollen stroom der gerechtigheid uit het geloof rustig laten drinken. De staf des drijvers kwam alras weder te voorschijn. Althans zeer beslist in den strijd over de noodzakelijkheid der goede werken, waarin Flacius veel juister zag dan Justus Menius en anderen. Anderen, als Calvijn hebben ter weerlegging van de roomsche lasteringen (b.v. in de »Vera ecclesiae reformandae ratio) op de volgende regeneratio (wedergeboorte) verwezen, maar slechts, om aanstonds het gegevene

terug te nemen, als zij zeiden: »dit alles is, op de goddelijke weegschaal gewogen, toch gebrekkig en kan niet rechtvaardigen» (Calv., Opp. VII, 595). Zoo zegt ook Zanchius in zijnen brief over A. Lescaille (Epp. I, blz. 96): Op twee gronden kan de zoogenaamde inklevende gerechtigheid ons niet tot gerechtigheid voor God brengen: 1. dewijl zij zoo onvolkomen is, dat zij niet voor Gods rechterstoel bestaan kan; 2. echter dewijl anders de weldaad Christi te kort of te niet gedaan wordt, volgens deze uitspraak des Apostels: „Indien de gerechtigheid door de wet is, zoo is dan CHRISTUS te vergeefs gestorven.”

Wij bevelen dringend de lezing aan van Zanchius' geschrift tegen de afwijking van Anton de Lescaille van de Protstantsche leer der rechtvaardiging. De Heidelberger faculteit wendde zich tot Zanchius en vraagde eene beoordeeling.

De dwaling van Lescaille kwam hierop neer: dat wij niet door de ons toegerekende gerechtigheid Christi maar door de ons als wedergeborenen aanklevende gerechtigheid gerechtvaardigd worden. Ook Beza schreef daartegen (Apologia de iustificatione, Genève 1584, 1592); de zaak veroorzaakte strijd in de school van Lausanne, en die van Bern klaagde Lescaille wegens ketterij aan. Door Zanchius werd nu volstrekt teruggewezen, dat inklevende gerechtigheid in aanmerking komt bij de rechtvaardiging des zondaars.

HOOFDSTUK IV.

IV. GEVOLGTREKKINGEN UIT ROMEINEN 5 vs. 12—21.

Op grond van Romeinen 5 vs. 12 vv., op grond van de aldaar getrokken parallel tusschen ADAM en CHRISTUS, laat zich nu allereerst de leer van de overerving van ADAMS zonde op zijne nakomelingen aldus bepalen:

De factor van het persoonlijke ¹⁾, van datgeen wat het

1) Dat zonde slechts met inwilliging van den persoon zonde zou zijn — deze meening is eene moderne stelling. ZANCHIUS *) in zijn bovengenoemd advies omtrent A. de LESCAILLE (Epp. I p. 91) zegt: Gelijk derhalve LEVI (Hebr. 7) feitelijk, om zoo te spreken, geen tienden gegeven heeft aan MELCHISEDEK, de daad echter van ABRAHAM zijnen voorvader, in wiens lendenen hij was, hem in de Schrift door toerekening wordt toegeschreven; alzoo wordt ook ons, ofschoon wij in ADAM feitelijk met onze eigene tanden niet van de verboden vrucht gegeten hebben, de ongehoorzaamheid van ADAM, in wiens lendenen wij waren, door toerekening naar recht toegeschreven. Want deze daad van ADAM, tegen Gods bevel begaan, kon feitelijk niet op de nakomelingen worden overgebracht, maar *alleen door toerekening* is de daad van een ander ook de onze geworden. — De aanwezigheid der nakomelingen in ADAM aan te nemen, om hen persoonlijk het gebod in het paradijs te laten ontvangen en persoonlijk te laten overtreden, is een verkeerd toevoegsel, dagteekenend uit den tijd der verbondstheologie. Van zoodanig verzinsel wisten onze hervormers niets. Men zoeke niet door zulke toevoegsels den spot der ongeloovigen te ontkomen, welken onze hervormers geheel en al op zich namen. PIGHIUS stond geheel op de plaats van onze hedendaagsche Pelagianen, en hij was in het oog der wereld hun de baas. Wij worden dus eenerzijds evenmin wegens eene inklevende zonde veroordeeld, als wij anderdeels wegens eene inklevende of ingestorte gerechtigheid rechtvaardig verklaard worden. „Ten

*) Dr. KUYPER noemt hem den grootsten dogmaticus der 16de eeuw!

individu er toedoet of afdoet, komt in deze tegenoverstelling Rom. 5, waar ADAM en CHRISTUS, (ieder op zijne wijs) de voorgangers en voleinders zijn, volstrekt niet in aanmerking. Maar ook de natuur van den mensch zelven komt niet in aanmerking voor God, maar alleen de eerste en daarna de tweede ADAM ¹⁾. Het is de Schepper, die hier handelt. De Bijbel vermijdt, bij de oplossing van dit vraagstuk, zooals ook van andere, de uitersten van Pantheïsme en van Dualisme (of Deïsme). Hij wil ten eerste het kwaad niet op de eene of andere wijze afleiden uit de natuur (*φυσικὴν εἶναι τὴν ἁμαρτίαν*, d. i. dat de zonde tot de natuur zoude behooren), hetgeen ATHANASIUS in den strijd met de Apollinaristen hun verweet, wat echter Manicheïstisch zou zijn en tot Pantheïsme voert. Hij wil vervolgens ook het kwaad niet afleiden van den vrijen wil ²⁾ des menschen, hetgeen Pelagiaansch

aanzien van den oorsprong (originaliter) geschiedt zulks d. i. door een daad, door den voorvader begaan, maar aan ons gemeen, daarom door toerekening, en wel omdat wij in zijne lendenen waren en derhalve met hem als 't ware één mensch uitmaakten" zegt ZANCHIUS zeer terecht. Vergel. Confess. Gall. Art. 10: Wij zijn in zijn persoon van al die goederen beroofd geworden.

1) Vergel. BÖHL, Dogmatik p. 600.

2) BEZA zegt in zijn Quaestionum libellus (Tract. theol. I p. 665): Men mag met recht betwijfelen, of de eerste mensch, voor hij aan Satan het oor leende, zoodanige vrijheid deelachtig was, dat hij in tweeërlei (tegengestelde) richting (ten goede of ten kwade) kiezen kon. Want hoe kon het kwaad, dat nog geen toegang tot de wereld had, invloed uitoefenen op zijne keuze? Mij komt het althans voor, dat ADAM weleer met lichaam en ziel op dat ééne, wat goed is, gericht is geweest, zonder eenige elkander tegensprekende gedachten en overleggingen, laat staan „vrije keus" (*προουρισσει*), — dit alles heeft eerst Satan in des menschen geest ingevoerd, toen hij ons de begeerte ingaf. Daarom draagt ook die boom terecht den naam van den boom der kennis des goeds en des kwaads, omdat voorheen alleen het goede door den mensch gekend en nagejaagd werd, terwijl dit laatste na het eten der vrucht *in die mate* vergeten werd, dat daarna de menschen niet hebben opgehouden, steeds over goed en kwaad na te denken (disceptare), ofschoon daarbij zelve

zou zijn en tot Dualisme (of Deïsme) zou leiden. De Bijbel laat, zooals de geschiedenis in het Paradijs aantoon, het kwaad zich ontwikkelen door het gebod; de zonde nam oorzaak door het gebod (Rom. 7 vs. 7); door overtreding van een gebod, door ongehoorzaamheid tegen God ontstond het en het blijft werkzaam, door op deze van God steeds verder afvoerende baan te volharden. Daarop wijzen ook de hebreeuwsche uitdrukkingen voor zondigen, welke meestal een missen van het doel, een overtreden, of *παραβαίνειν*, *παραπίπτειν* en *παρακούειν* beteekenen.

De individuen worden mitsdien in beide gevallen, bij de eerste geboorte en bij de wedergeboorte, enkel door God beoordeeld, en wij hebben niet met hunne hoedanigheden of met den vrijen wil te rekenen, wijl God zelf zulks niet doet. Zoo is dan de erfzonde ten eerste geene zondige substantie in ons, opdat wij toch iets tastbaars zouden hebben aan te wijzen, waardoor wij Gode mishagen. En ten andere behoeven wij ook ter wille van haar (om haar te verklaren) geene daad van den vrijen wil aan te wijzen of te verzinnen. Het vonnis, dat over onzen toestand van Adams wege werd geveld, is hier geheel alleen voldoende. Volgens ons gevoelen wordt derhalve de menschelijke natuur niet opgeheven. Voornamelijk rekenen wij den wil tot de substantie van den mensch, welke onverdorven is gebleven. Zulks eischt reeds het gereformeerde creatianisme en voornamelijk de goddelijke voorzienigheid (conservatio), welke geene zon-

binnen de grenzen van het kwaad gebannen. Kortom, vrij zijn eerst diegenen te noemen, die vrijgemaakt zijn van de dienstbaarheid der zonde, eene vrijheid, welke wij eerst in het toekomstige leven als zondeloozen volkomen deelachtig zullen zijn, waarvan echter Gods Geest ons nu reeds een zeker onderpand is." Zoover BEZA. Dat ADAMS vrije keuze voor den val door dit gebod op de proef gesteld werd, daaraan mag derhalve volgens BEZA volstrekt niet gedacht worden. De als volmaakt geschapen mensch had door het gebod niet volmaakter te worden. — Het geheele tractaat is belangrijk.

dige substantie behouden zou. Wij zien slechts in de goede of kwade richting datgene, wat den wil goed of kwaad maakt. Deze richting was bepaald door ADAMS staat. Of hij bleef in het beeld Gods en was dan naar Gods gelijkenis — of hij viel, verliet den stand en kwam in eenen geestelijken toestand, waarin hij Gode volkomen ongelijk werd.

Deze laatste richting nu brengt geene opheffing van ADAMS substantie met zich mede, maar is toch daartoe geëigend, al datgene in het tegendeel te veranderen (tengevolge van de *ἀραξία*) wat God goed geschapen had en wat goed zou gebleven zijn, in geval de oorspronkelijke richting met volharding was gevolgd.

De overerving der zonde kan, volgens deze onze definitie, niet door een physisch (natuurlijk) kanaal zijn geschied. Voornamelijk bij het gereformeerde creatianisme kan God nooit zonde hebben geschapen — en de geest kan niet het lichaam en het lichaam niet den geest hebben besmet. Sommige dogmatici gingen daarin zelfs zóó ver, dat zij de vergiftiging van lichaam en ziel toeschreven aan het eten van de verboden vrucht in het Paradijs (aldus COTTA in de voorrede van JOH. GERHARD, locus V en vele anderen).

PIGHUS¹⁾ viel de hervormers wegens hunne verklaringen over de erfzonde aan en wilde hen beschuldigen van Manicheïsme. In den geest van eene plat-pelagiaansche, vóór het concilie van Trente gangbare beschouwing dezer dingen maakt hij zijne bekende bedenkingen, welke ons heden meestal door CALVIJNS antwoord daarop nog bekend zijn. Vooral is hierbij belangrijk, hoe CALVIJN zich in zijne verdediging tegen het vijfde boek van PIGHUS: De libero arbitrio over deze zaak uitdrukt, alwaar hij naast LUTHER en MELANCTHON beschuldigd wordt van Manicheïsme (Corp. Ref. 34,

1) Controversiarum praecipuarum in comitiis Ratisponensibus tractatarum explicatio, 1549, p. 36: „de stellingen der Hervormers zijn erger, dan die van VALENTINUS en de Manicheën.”

blz. 350 vv.). Hij wijst met groote verontwaardiging op het onderscheid, dat er tusschen hen en de Manicheën bestaat. Hij zegt o. a.: want waar zij het kwaad essentieel (als wezenlijk) in de natuur stellen en meenen, dat dit als zoodanig van het begin der schepping zelve heeft bestaan, stellen de onzen, dat het verderf is ontstaan uit de verdorvenheid der natuur; zij verklaren echter eenstemmig, dat de natuur niet door eenigen invloed van boven bedorven is, maar door den moedwilligen val des menschen, zoodat wanneer naar de oorzaak van het kwaad wordt gevraagd, wij niet buiten ons zelve hebben te gaan, maar de geheele schuld ons zelve hebben toe te schrijven. Want niet in de schepping, noch in het werk Gods stellen wij den oorsprong onzer verdorvenheid, maar in de schuld van onzen eersten voorvader.

Eindelijk komt CALVIJN nog (blz. 361) tot de vraag, hoe de neigingen door de Protestanten beoordeeld werden, en ziet het zondige, gelijk ook in mijne Dogmatiek, blz. 243, is aangegeven, in de *ἀραξία* van dezelve, niet echter in derzelve natuur: „PIGHUS stelt mitsdien vast, dat de mensch in natuurlijke dingen niets verloren heeft, maar alleen beroofd werd van de bovennatuurlijke gaven, waarmede God hem had voorzien. Maar hierin is hij op den dwaalweg, dat hij den gezonden staat, welke de echte en oorspronkelijke toestand der natuur is, niet kan onderscheiden van een bijkomend kwaad. Geen wonder, dat hij alles dooreen wart, daar hij dit onderscheid niet in 't oog houdt. Hoedanig dit is, zal ik met weinige woorden toelichten: Ook wij erkennen, dat alle neigingen en begeerten, die den mensch van nature eigen zijn, uit de eerste schepping der natuur zijn! Zooals b. v. echtelijke liefde, alsook de toegenegenheid van ouders jegens hunne kinderen, blijdschap over voorspoed, droefheid over gemis, gebrek, en over allerlei tegenheden; de vrees voor honger, koude, nood, gevaren, onteering en smaad; en omgekeerd het trachten naar de noodzakelijke levensbehoeften. Wij leeren niet, dat

deze neigingen door de zonde, maar door de schepping zelve der natuur zijn ingeplant. Maar wel leeren wij, dat die *ἀταξία*, welke wij maar al te zeer gewaar worden, dat is het te buiten gaan in de neigingen, waardoor wij verkeerd begeeren en met te begeeren opstandig tegen God zijn, ontstaan is uit het verderf der natuur, maar van den beginne der natuur niet is ingeplant geweest. Om welke oorzaak dan ook AUGUSTINUS, gelijk wij boven aanhaalden, het vermogen om te begeeren, verdorven als dit vermogen thans is, den naam van wil niet waardig keurt, maar hetzelfde veel-*eer* begeerlijkheid wenschte te noemen, omdat het in zijne begeerten nooit maat houdt. Een vader mint zijnen zoon, de man zijne gade: eene welvoegelijke liefde, en die zelfs lof verdient. Maar, verdorven als de natuur thans is, zal deze liefde bij den mensch niet gevonden worden zonder althans eenigszins bezoedeld te zijn. En alzoo komt het uit dien wortel der verdorvenheid voort, dat de wil niets wat zuiver en rein is begeert, maar gelijk hij zelf besmet is, zoo brengt hij besmette en onreine vruchten voort. En dit is het, wat wij zeggen, dat de wil des menschen daarom niet dan het kwade kan bevatten, omdat deze ziekte, waarover wij spreken, haar altijd beheerscht. Want indien het verlangen naar een op zich zelf goede en loffelijke zaak wegens het buitensporige in het begeeren, waarvan wij boven spraken, nooit zonder zonde is, hoe veel te meer dan wanneer het kwade begeerd wordt? Zoodanige verdorvenheid der natuur leeren ons vooral de Heilige Schriften. Ziehier met weinige woorden het onderscheid tusschen onverdorvene en verdorvene natuur. Maar PIGHIUS meent, dat hiermede Gode onrecht wordt aangedaan, daar het geheel in tegenspraak zou zijn met Zijne goedheid, eene ziel te scheppen, zoo alle rechtheid dervend, dat zij niet dan zondigen kan. Welk eene aanbeveling Zijner genade! zegt hij, wanneer men zegt, dat Hij zoodanige natuur heeft geformeerd? Wij echter schrijven het kwaad, dat in ons is, den Schepper niet toe, maar onzen

eersten voorvader, die deze jammerlijke erfenis ons naliet. Wanneer dan PIGHIUS vreest, dat God terecht van wreedheid zou beschuldigd worden, indien Hij wegens de schuld van ééne mensch het gansche menschelijke geslacht met zoo gestrenge straf bezocht, zoo strijde hij niet met ons, maar hij stelle de geheele Schrift terzijde, welke dit oordeel Gods allerwege betuigt".

Volgens deze uiteenzetting is dus niet de begeerte op zich zelve het zondige, maar dat wij verkeerd begeeren.

Ook de latere dogmatici, zooals JOHANNES GERHARD, Loci theol. X, Cap. IV, pag. 88, hebben in hunnen strijd met BELLARMINUS toegegeven, dat zij van de begeerte, als positieve hoedanigheid alleen op de manier der zedekunde, maar niet in metaphysischen zin redeneerden. GERHARD zegt: Wij noemen die geheele verdorvenheid der natuur eene positieve hoedanigheid, niet als ware de zonde eene kracht om in zich zelve, of door zich zelve te werkén, maar omdat die beweegkracht (*vis agendi*) in den mensch slechts tot de zonde geneigd en bereid is. Intusschen hebben wij er niets tegen, dat tusschen de bewegingskracht zelve en tusschen het verkeerde (*vitium*) van die bewegingskracht nauwkeurig onderscheid wordt gemaakt, evenals tusschen eenige daad en het verkeerde van die daad onderscheid wordt gemaakt ¹⁾ (vergl. mijne Dogmatiek blz. 137 en blz. 243). De oorzaak van de verdorvenheid is de duivel, die hem gewond heeft, en de zondigende wil van den eersten mensch. Vergel. verder § 94 (te vergel. § 50): Er blijft altijd onderscheid tusschen de vermogens zelve en tusschen de aanklevende verdorvenheid, tusschen natuur en het verkeerde der natuur ²⁾! — Nu is echter dit laatste, het „*naturae vitium*”, voldoende daaruit te verklaren, wanneer wij het ontstaan denken uit ADAMS afdwaling van den rechten weg, waar-

1) In 't Latijn: sicut inter ipsam actionem et vitium actionis distinguitur.

2) Inter naturam et naturae vitium.

door hij, na prijsgeving van den oorspronkelijken regel (*regime*) onder een anderen kwam, hetwelk dan natuurlijk de bron werd van alle mogelijke zonden. Eene »wet der zonde en des doods» verving de eerste »wet». Wij zeggen echter niet met de Roomschen, dat zoodanig verderf ontstaan is uit de bloote natuur of het vleesch op zich zelf, uit het van den beginne aan in den mensch sluimerend dier, maar het is ontstaan, wijl de natuur door de overtreding die gemeenschap met het beeld Gods miste, welke zoo al niet voor haar bestaan (*esse*), toch voor haar welzijn (*bene esse*) noodzakelijk is. Daardoor geraakte de bloote natuur uit het evenwicht, en aanstonds ontstonden de zonden. Terecht zegt daarom Prof. LOOFS in zijn (in de Dogmatiek blz. 225 aangehaalde) opstel: 1) Enkel in de afkeering van God (Augsb. Conf. XIX) ligt — volgens de Apologie — de geheele verdorvenheid der menschelijke natuur, welke wij erfzonde noemen. De met het gebod strijdende gesteldheid van den natuurlijken mensch is alleen een ziekteverschijnsel, niet de ziekte zelf.

Wij meenen nu, dat wanneer PAULUS van eene wet der zonde spreekt, dit veel dieper in het wezen der zonde inleidt, dan de voorstellingen van een zaad der zonde, of van eene algeheele, alles doordringende besmetting van verstand en wil, ziel en lichaam door de begeerte. Zulke verklaringen, voor zooverre zij niet enkel als beelden beschouwd worden van het verkeerde spoor, waarin de mensch geraakt is, voeren op eenen dwaalweg en leiden eensdeels tot eene naturalistische, heidensche leer der zonde, anderdeels tot eene verkeerde leer der heiliging, welke nu den terugkeer tot den vroegeren stand en de reiniging van zoodanige bevlekking in het binnenste tot stand te brengen heeft 2).

Waar echter sprake is van eene »wet der zonde» volgens

1) Studien und Kritiken, 1884, 2^e Heft, pag. 642.

2) Zie mijn werk: Von der Incarnation des Göttlichen Wortes, blz. 30, 68 vv., 75 vv.

Rom. 7 vs. 23, waar wij na ADAMS val onder de zonde als onder een zwaar oordeel zijn besloten (Gal. 3 vs. 22; Rom. 11 vs. 32), waar de dood, geheel afgezien van de zonde van elken mensch afzonderlijk, als een harde heer over ons heerscht — waar God nog niet eens in aanmerking neemt, wat de wet, wanneer zij gekomen is, uit de zonde maakt (Rom. 5 vs. 13, 14): daar doet zich de erfzonde eenvoudiger, maar nog gewichtiger voor, dan naar de algemeen gangbare beschouwing. De erfzonde is dan allereerst als straf voor ADAMS zonde te beschouwen, en eerst in de tweede plaats is zij oorzaak van verdere zonden, die uit haar voortkomen, en deze worden eerst dan toegerekend, wanneer de wet met ons begint te rekenen (Rom. 5 vs. 13) en naar die mate, als de wet begint te werken, wordt de zonde al erger en erger. Eerst uit den passief ons toegerekenden toestand der zonde volgt de werkelijke (actieve) zonde (*peccatum actuale*). Wij allen hebben in en met ADAM alles gehad en alles verloren; de zaak is reeds beslist — de teerling is geworpen 1) en daarop zijn wij in dezen geheelen toestand van gemis — van het beroofd-zijn van het beeld Gods — geraakt, welke zich nu elk oogenblik van ons leven als de bron van gedachten, woorden en werken betoont, welke niet zijn naar Gods wet, noch in God gedaan. Hoe meer

1) Calvijn Instit. II, Hoofdst. I, § 7 zegt: Niet in de substantie des vleesches of der ziel heeft de besmetting der erfzonde haren grond, maar het was van den beginne door God zoo bepaald, dat de eerste mensch de hem geschonkene gaven zoowel voor zich zelve als voor de zijnen zoude hebben en verliezen. Verg. Conf. Gall. X.

De dood is als een toestand op te vatten, en in zijn geheel als geestelijke, lichamelijke en eeuwige dood (zie Rom. 5 vs. 14, 17). Door middel van dezen dood werkt de Satan op den mensch en bewijst zijne macht over ons (Hebr. 2 vs. 14). MELANCHTHON zegt op Gen. 2 vs. 17: sterven beteekent eigenlijk in de Heilige Schrift: in verwarring gebracht worden (*confundi*) ver van het aangezicht Gods. — Het geheele menschelijk geslacht is aan Satan onderworpen, totdat Christus ons uit diens tirannie bevrijdt, zegt Calvijn op Handel. 19 vs. 28; vergel. Efez. 2 vs. 1—3.

de mensch tracht, deze onzalige fontein door eigene kracht en opvolging eener wet te stoppen, of hetgeen daaruit voortkomt te vereydelen, des te geweldiger vermeerderd zich de zonde; de wet werkt toorn (Rom. 4 vs. 15). De kracht der zonde ontwikkelt zich door de wet (1 Cor. 15 vs. 56). De wet eerst zet de zonde aan (Rom. 7 vs. 5, 8). En onder deze »wet der zonde» staan wij volgens Rom. 7 vs. 23. Zulks heeft den vorm eener wet of van eenen regel (regime), en deze wet werkt onophoudelijk, wanneer zij niet door eene andere wordt opgeheven, welke PAULUS noemt: de wet des Geestes des levens in CHRISTUS JESUS (Rom. 8 vs. 2) en van welke hij zegt, dat zij ons vrijgemaakt heeft van de wet der zonde en des doods. Deze wet des Geestes des levens werd echter door CHRISTUS JESUS tot stand gebracht en in werking gesteld. Waardoor — dat leert Ps. 40 vs. 7 vv. en Hebr. 10 vs. 5—10; in vs. 10 staat, dat in zoodanigen wil van CHRISTUS onze heiliging haren grond heeft. Vergel. Dogmatiek §§ 60 tot 65. De Zoon van God werd — volgens Rom. 8 vs. 3 — gezonden door God in gelijkheid des zondigen vleesch en wel om der zonde wil — en in zulk eenen weg ¹⁾ heeft God de zonde veroordeeld in het vleesch, opdat het recht (de gegronde aanspraak), dat de wet had, vervuld zou zijn bij ons, die niet meer naar het vleesch (d. i. »onder wet» n. l. volgens eigenmachtige uitlegging der wet), maar naar Geest (d. i. »onder genade» volgens Rom. 6 vs. 14^b) wandelen.

Ik kan hier mijn werk: »Von der Incarnation des Göttlichen Wortes» alsmede de hierop slaande paragrafen van mijne Dogmatiek niet wel uitschrijven; de welwillende lezer neme de werken ter hand! Alleen het volgende willen wij

1) Bernhard, In Epiphania Domini, Sermo I, 2: Want waarin kon Hij Zijne goedertierenheid meer betoonen, dan door mijn vleesch aan te nemen! Het mijne, zeg ik, niet het vleesch van Adam, d. i. niet zoodanig als hij het had voor den val. Daarom staat er ook, zegt Bernhard, in Fil. 2: »en is den menschen gelijk geworden», niet den mensch (Adam).

als nadere bevestiging van het aldaar gezegde nog in het kort opmerken.

De beschouwing, welke zegt, dat de zonde als een vergif in ons lichaam zetelt, kan niet uit den weg met het Sacrament van den Heiligen Doop. De verdedigers van TRENTE's leer bespieden hier met groote scherpzinnigheid eene zwakke zijde van het protestantsche dogma, waartegen CALVIJN in zijn Antidotum op wapenen tot tegenweer bedacht was. Belangrijk is de gang van CALVIJNS argumentatie. »De genade van den Doop is tweeledig: vergeving van zonde en wedergeboorte. Wij leeren, dat de vergeving volkomen geschiedt, dat echter de wedergeboorte slechts begint en het geheele leven door voortgaat. Alzoo blijft wel de zonde in ons, en wordt door den Doop niet terstond op eenen dag weggenomen, maar wijl de schuld is uitgedelgd, is zij bij toerekening niets. Zulks kon nu bedenkelijk schijnen, en TRENTE's Godgeleerden hadden zich op Rom. 8 vs. 1 beroepen, volgens welke plaats God niets in den wedergeborene haat, en zij leerden de volkomene uitroeijing der erfzonde met wortel en tak, zoodat de mensch weder wordt, hetgeen ADAM was voor den val (daar immers Christus het kleed der genade ¹⁾ verwerft). CALVIJN voerde hiertegen aan, dat de gedoopten niet rein zijn, maar slechts vrij van veroordeeling (om Adams zonde wil), dat zij zich voor het overige troostten met den troost van vergeving hunner zonden. De Godgeleerden van TRENTE voegen aan hunne bovengenoemde stellingen nog toe, dat den (in den Doop) wedergeborene niets den toegang tot den hemel belet. Zekerlijk niet, is CALVIJNS antwoord, maar niet omdat er hunnerzijds geen hinderpaal meer zou zijn, maar wijl niets meer dengenen kan schaden, die met Christus onschuld bekleed zijn. Evenwel staat deze stelling vast, waarop CALVIJN ²⁾

1) De stola secunda.

2) Op eene andere plaats: Opp. I, pag. 968: »Gode is niets aange-naam dan gerechtigheid, onschuld en reinheid.»

met geheel de Heilige Schrift nadruk legt: dat Gode niets aangenaam kan zijn, dan gerechtigheid, onschuld en reinheid. Hoe is het daar dan met de in den Doop wedergeborenen ¹⁾ — waar blijven zij met de onreinheid hunner zonden; ja, als gereformeerden mogen wij verder gaan en vragen: waar blijven de kinderen, die ongedoopt sterven? Kunnen wij niet vertrouwen, dat God om des Verbonds wil, 't welk Hij met de geloovige ouders heeft, Zich ook over de kinderen van deze ouders zal ontfermen? De streng luthersche theologen hechten, evenals de Roomsch-Katholieken, meer gewicht aan den Doop, waaraan zij reeds in de Augsburgsche Confessie IX eene »noodzakelijkheid tot zaligheid» toeschreven, de gereformeerden echter beperkten

1) Het is gereformeerde leer, dat in den Doop de werking des Heiligen Geestes aanwezig is, opdat Deze ons afwasse en wederbare (zie CALVIJN aan MELANCHTHON Opp. XV, pag. 217), zij het ook met beperking tot de uitverkorenen. CALVIJN Opp. IX, pag. 118, zegt tegen Westphal: God vervult, zoo dikwerf Hem zulks behaagt, en doet in werkelijkheid te voorschijn treden, hetgeen Hij in het Sacrament afbeeldt. Maar hier is geenerlei noodzakelijkheid te verdichten (de Lutheranen in het algemeen, en eveneens WESTPHAL, namen als regel de wedergeboorte aan, zoodra de kinderen gedoopt worden). „Want alhoewel ongetwijfeld van Gods zijde, dit de voortdurende kracht en nuttigheid des Doops is en dit ook de gewone regel, in het schenken van Zijne genade, zoo zou men daaruit verkeerd besluiten, dat de vrije loop van Gods genade gebonden zou zijn aan bepalingen van tijd.” Verg. Inst. I, Hoofdst. 14, pag. 225: „De Doop belooft ons wel, dat onze FARAO verdronken en de zonde gedood is, maar niet alzoo, dat zij niet meer aanwezig is, of ons geene moeite berokkent, maar alleen, dat zij geene heerschappij voert. — De overblijfselen der zonde zullen niet heerschen noch regeeren, indien wij de belofte Gods in het geloof omhelzen”, luidt het in de latere uitgaaf. Opp. Cap. I pag. 962 vv. „Gode is niets aangenaam dan gerechtigheid, onschuld en reinheid”, luidt het pag. 963.

„Ook verkrijgen zij (in den Doop) gerechtigheid, maar slechts eene zoodanige gerechtigheid als het volk Gods in dit leven verkrijgen kan, nl. door toerekening alleen; omdat God in Zijne barmhartigheid hen voor rechtvaardigen en onschuldigen houdt”, zegt CALVIJN Inst. Cap. IV, 15, § 9 vv.

de stelling, dat de ongedoopte kinderen verdoemd zouden zijn. Hoe staat het nu met deze kinderen? Stelt God hen vrij van de noodzakelijkheid om zich van de besmetting der zonden te reinigen? Of is er een vagevuur voor kinderen (purgatorium infantum), waarin de kinderen na den dood gereinigd worden? En hoe is het met de ziel gesteld, die in de eeuwigheid zal overgaan, wanneer het uittrekken van den ouden mensch trapsgewijze plaats vindt en niet op eenmaal geschied is aan het kruis (Rom. 6 vs. 1—14)? Vs. 6 zegt: wetende, dat onze oude mensch (met Christus) gekruisigd is, opdat het lichaam der zonde te niet gedaan zij en wij niet meer de zonde dienen. Gelijk men ziet, moeten wij het naar PAULUS' eigen woorden »daarvoor houden”, dat wij ten opzichte van de zonde dood (*νεκρός*) zijn, Gode daarentegen levend in CHRISTUS JESUS (vs. 11). Het schijnt niet veel te zijn, wat Paulus daarmede der christenheid voorhoudt, en nochtans is het alles. Wij weten het wel, de hoon van alle werkheiligen, voornamelijk van de kerk van Rome, komt zeker over hen, die zeggen: wij zijn aanstonds, dadelijk na de rechtvaardiging, der zonde dood, en zij zal niet meer over ons heerschen, of wij zullen haar niet leven, dewijl wij in geenerlei betrekking meer tot haar staan, overeenkomstig het goddelijk oordeel en door den dood van CHRISTUS.

OSIANDER kwam om dezen misstand weg te nemen en zag in de rechtvaardiging de ingieting van de wezenlijke gerechtigheid Christi. Van het begin af was CALVIJN hiertegen ¹⁾.

1) In de Inst. rel. Christ. (1539—1554) zegt hij reeds, met beroep op 1 Cor. 1 vs. 30: „Christus rechtvaardigt dus niemand, of Hij heiligt hem tevens. Want deze weldaden zijn door eenen voortdurenden en onscheidbaren band te samen verbonden — ofschoon wij dan beide onderscheiden (de gerechtigheid en de heiliging), zoo zijn zij nochtans onafscheidelijk van elkander in Christus. — Het kan niet in stukken gedeeld worden — (Hij schenkt) het één nooit zonder het ander. Alzoo blijkt het, hoe waar het is, dat wij niet zonder de werken, en nochtans niet

Op de rechtvaardiging des zondaars in Gods gericht, moest volgens OSIANDER de heiliging volgen, of wel, met de rechtvaardiging één zijn — en deze verandering mocht niet op zoo platonische wijs plaats vinden, als onze hervormers ten spot der Roomschen en van OSIANDER het zich voorstelden, maar op dezelfde wijs, als ook de tegenwoordige Piëtisten en Methodisten zich dit voorstellen, zóó namelijk, dat men de vorderingen en den wasdom ook gewaar wordt. Laat ons slechts hooren, hoe onbeholpen het oordeel van MELANCHTHON en de Wittenbergers, die de waarheid handhaafden, zich voordoet tegenover de schijnbaar grootsche beschouwing van OSIANDER. Want het was toch veel schooner, met OSIANDER te zeggen, dat de rechtvaardiging de uitwerking had, dat de zonde, welke nog altijd in ons vleesch woont en het aankleeft, nu ook gedood en uitgebannen en geheel vernietigd wordt, dan dit door MELANCHTHON te hooren tegenspreken, zonder toch eenige tastbare waarborgen te ontvangen, dat OSIANDERS heerlijke stand des Christens ook volgens de verklaring der Wittenbergers werd bereikt.

In het beroemde *Judicium de OSIANDRO* ¹⁾ (van het jaar 1552) hetwelk uit de pen van MELANCHTHON, onder goedkeuring zijner ambtgenooten vloeide, wordt onder andere gezegd: »Aldus erkennen wij onbewimpeld, dat verandering in ons plaats vinden moet, en dat gewis God de Vader, Zoon en Heilige Geest den troost en het leven in de bekeering in ons werken, en dus in ons zijn en wonen, wanneer het Evangelie geloovig aangenomen wordt», en nu volgen louter Schriftuurplaatsen, waaruit blijkt, hoe CHRISTUS door het woord, hetwelk het geloof opneemt, in Zijne geloovigen woont.

door de werken gerechtvaardigd worden; overmits in het deelgenootschap aan Christus, waardoor wij gerechtvaardigd worden, de heiligmaking niet minder dan de gerechtigheid begrepen is». Geheel hetzelfde is te vinden in de laatste uitgaaf van de *Institutie*, Boek III, Hoofdst. 16 § 1. Bijna woordelijk leert ook BEZA hetzelfde.

1) Corp. Reform. VII, pag. 892.

Aan OSIANDER dient derhalve te worden toegegeven, dat er eene verandering met de gerechtvaardigden plaats vindt, maar alleen door eene buitengewone werking des Heiligen Geestes en niet tengevolge van eene instorting van nieuwe hoedanigheden. »In dit leven (zoo wordt vervolgd), is, hoewel God in de heiligen woont, nochtans onzer aller natuur nog vol van groote onreinheid en zondige gebreken (Psalm 143 vs. 2). Hier moeten nu ook de heiligen (N.B.) troost hebben en weten, hoe zij vergeving van zonde en genade hebben, d. i. hoe zij God wel behagelijk zijn. Hun wordt deze troost voorgehouden, dat zij ook na de wedergeboorte keer op keer vergeving van zonden en genade ontvangen en behouden om des Middelaars JESUS CHRISTUS' wil, door de verdienste van Zijne gehoorzaamheid, waarin Hij een offer voor ons geworden is (Psalm 40 vs. 9). En de belangrijke Schriftuurplaats (Rom. 3 vs. 24, 25) ziet op alle menschen in de bekeering en daarna». Deze troost is voortdurend door de Profeten gepredikt. DAVID leefde in de kracht van dezen troost — en wij allen. »En hoewel dan in zoodanigen troost God in ons is en werkt — zoo is nochtans het geloof gegrond op den Heere Christus, God en mensch, en op Zijne verdienste en voorspraak!» MELANCHTHON verwierpt dus, dat de zoogenaamde heiliging, welke OSIANDER, om van haar verzekerd te zijn, aanstonds bij de rechtvaardiging insloot, met de rechtvaardiging mocht verward worden. Deze laatste mocht niet verwisseld worden met de »nieuwheid des levens» of met de nu gangbare heiligingsleer. Onze hervormers leerden deze laatste steeds beschouwen in strenge ondergeschiktheid aan en afhankelijkheid van de rechtvaardiging, het geheele leven des Christens lang. Natuurlijk ondergingen zij daardoor de beschuldiging van OSIANDER, dat zij de vernieuwing van den inwendigen mensch, welke door de wedergeboorte geschiedt, hadden verworpen (zie Belijdenis van ANDR. OSIANDER Mm. 2). Ook CALVIJN spreekt, waar hij met OSIANDER te doen heeft,

(Instit. I, 15, 5) van eene gelijkvormigheid des menschen met God, welke bij de eerste schepping zoowel als bij de tweede alleen door den Heiligen Geest werd bewerkt. Zoo luidt het § 5: »Waar PAULUS handelt over onze herstelling, kan men gemakkelijk uit zijne woorden opmaken, dat Adam in den beginne niet door ingieting der substantie, maar door de genade en de kracht des Heiligen Geestes Gode gelijkvormig is geweest.” CALVIJN besluit uit de vernieuwing van het goddelijk evenbeeld in CHRISTUS tot ADAM, want hetgeen de eerste maal de hoofdzaak was, was zulks ook de andere maal. Hij gaat namelijk aldus voort: »Waar wij de heerlijkheid van CHRISTUS aanschouwen, worden wij verheerlijkt naar hetzelfde beeld, als van den Geest des Heeren: die echter zeker zóó in ons werkt, dat Hij ons niet tot deelgenooten aan en deelhebbers van de substantie Gods maakt.” (Volgens de Fransche uitgaaf van het jaar 1559.)

En was het dan anders bij LUTHER? Was het LUTHER niet, die de uitsluitende geldigheid van de rechtvaardiging des zondaars in Gods gericht, geheel afgezien van daarop volgende werken, heeft vastgehouden? Vooreerst in den beroemden brief van MELANCHTHON aan BRENZ, welke had gevraagd, of het geloof niet in zooverre rechtvaardigt, als men door hetzelfde den Heiligen Geest ontvangt, die de wet vervult, waaraan LUTHER in 1531 de woorden toevoegde: dat ook hij zich de zaak zóó voorstelde, als ware er geene hoedanigheid in zijn hart, welke geloof of liefde heette, maar in de plaats daarvan stelde hij CHRISTUS en sprak: »dit is mijne gerechtigheid, Hij is mijne hoedanigheid en om zoo te zeggen mijne formeele gerechtigheid” enz. (zie mijne Dogmatiek blz. 504). In het jaar 1536 verzocht MELANCHTHON LUTHER zelve om eene verklaring over de leer van AUGUSTINUS, volgens welke men meenen zou, »dat wij rechtvaardig zijn door het geloof, dat is door onze vernieuwing.” MELANCHTHON vraagt: of LUTHER meent, dat de mensch rechtvaardig is door deze nieuwigheid of door

de om niet geschonkene toerekening, welke buiten ons ligt, en door het geloof, dat voortkomt uit het Woord?

LUTHER antwoordt: »Dit is mijn gevoelen, en daarvan ben ik ten hoogste verzekerd en gewis, dat dit het ware gevoelen van het Evangelie en van de Apostelen is, dat wij alleen door genadige toerekening rechtvaardig zijn voor God.” Waar MELNACHTHON verder vraagt, hoe het na de wedergeboorte gesteld is — waardoor PAULUS na zijne wedergeboorte Gode aangenaam is (of toch niet door de nu uit de wedergeboorte voortvloeiende werken?) — antwoordt LUTHER: »Door geene andere zaak, maar alleen door de wedergeboorte door het geloof, waardoor hij gerechtvaardigd is, blijft hij voortdurend rechtvaardig en Gode welbehagelijk.” Hij bedoelt hier, gelijk wij zien, die wedergeboorte, welke bij de rechtvaardiging zelf plaats vindt, niet het eerst uit het geloof voortvloeiende eigene nieuwe, goede leven.

Het was namelijk LUTHER bij zijne uitspraken over de rechtvaardiging om een praktisch belang te doen, om den troost en de verzekering van de gewetens der geloovigen; en deze vindt hij, hoe zeker CHRISTUS thans in hen ook zijn moet, toch altijd slechts in den objectieven CHRISTUS en in het woord der belofte, onwankelbaar gegrond voor de personen zelve. De ervaring, dat CHRISTUS in ons woont, (de Christus in ons) is eene veranderlijke; het gevoel van hem wisselt, de vruchten, die uit hem voortkomen, zijn altijd onvolkomen; in dezen zin zegt LUTHER ook herhaald: »CHRISTUS is niet in mij, ik zie Hem niet lichamenlijk, enz. (Erlanger Uitg. 47, blz. 253); of: Tot Hem, die ter Rechterhand Gods gezeten is, op den in het Woord ons geschonken CHRISTUS moet het hart zich richten, om zeker te zijn van de gerechtigheid des Geestes.

LUTHER heeft het getrouwst deze leer gehandhaafd. Ook de voortdurende zoowel als de oorspronkelijke rechtvaardiging wil hij gegrond hebben op de »vreemde” gerechtigheid van CHRISTUS en op het geloof, dat deze gerechtigheid aanneemt.

Hij zegt van de begonnen reinheid, dat zij als eene geheele, volkomene gerekend wordt, niet om haar zelfs wil, maar alleen wijl de Christen in het geloof hangt aan het Woord Gods, dat vergeving toezegt (Erl. Uitg. 49, 276). Hij ontkent vooral ook, dat die werken en deugden, welke nu werkelijk bij de geloovigen en gerechtvaardigden zich voordoen, eene bijzondere geldigheid voor God hebben (verg. Köstlin, LUTHERS Theologie II, blz. 455 vv.).

De strijd dienaangaande zette zich voort in den tijd der hervorming. De samenhang van de rechtvaardiging en de goede werken (»heiliging» werd minder in dit verband gebruikt in alle belangrijke oorkonden en geschriften van den tijd der hervorming) was reeds toen voor de meesten niet zeer helder. Men dobberde tusschen de uitersten heen en weder. MELANCHTHON kon de oplossing niet vinden; hij stond alreede zelf niet meer vast. Maar de gedachte van de »noodzakelijkheid der goede werken» tot zaligheid, werd, hoezeer ook altijd met voorbehoud, toch steeds verafschuwd door de voorvechters van het zuivere Lutheranisme. GEORGE MAJOR en JUSTUS MENIUS werden verworpen, daar zij de goede werken ook slechts in zooverre als middelen der zaligheid leerden beschouwen, als door deze het geloof werd behouden en voor achteruitgang bewaard werd. In den strijd tusschen AMSDORF en MENIUS kwam men in 1556 tot deze slotsom: I. In het gericht der rechtvaardiging en des heils, is deze stelling op geenerlei wijs te dulden, dat de goede werken noodzakelijk zijn tot zaligheid. IV. Alleen het geloof rechtvaardigt en redt in het begin, den voortgang en het einde. V. De goede werken zijn niet noodzakelijk om het heil te bewaren. — De bemoeiingen van FLACIUS in dit opzicht zijn te prijzen. Wij zien echter niet, dat in het gereformeerde kamp met het oog op dezen strijd, altijd gehandeld werd overeenkomstig de spreuk: tua res agitur, paries quum proximus ardet (d. i. uwe zaak staat op 't spel, als het huis van uwen buurman in brand staat). Vandaar wellicht, dat men in de Dogmatiek

tot op den huidigen dag omtrent de vraag naar de verhouding van rechtvaardiging en heiliging niet tot helderheid gekomen is. Dr. KUYPER is het zeker nog alles behalve duidelijk.

Eens vraagde LUTHER aan zijne vrouw: »Lieve KAETHE, gelooft gij, dat gij heilig zijt?» De toegesprokene schrikte van deze onverwachte vraag en wist aanstonds niet, wat te antwoorden. Na eene wijl zeide zij: »Hoe zal ik gelooven, dat ik heilig ben? Ik ben immers eene groote zondares!»

Toen glimlachte de doctor: »Ziet toch, hoe de pauselijke gruwel de harten gewond en geheel het binnenste zóó heeft bezet en ingenomen, dat zij niet meer zien kunnen dan alleen de uitwendige en persoonlijke vroomheid en heiligheid, welke een mensch voor zichzelf doet. Lieve KAETHE, gelooft gij, dat gij gedoopt en eene Christin zijt, zoo moet gij ook gelooven, dat gij heilig zijt. Want de heilige Doop heeft zulk eene kracht, dat hij de zonden breekt (ändert und wandelt), niet alsof zij niet meer zouden aanwezig zijn en gevoeld worden, maar dat zij niet meer verdoemen.

De werking, kracht en macht van den Doop is zoo groot, dat zij alle aanvechting opheft en wegneemt.»

HOOFDSTUK V.

V. OVER DE VLEESCHWORDING DES WOORDS.

Wij komen thans tot de brandende vraag, ter wille waarvan Dr. KUYPER tegen mij in het strijdperk is getreden, zij het ook slechts in eene Voorrede, en daar met bedenkingen, die uit verkeerde premissen tegen mijne stellingen worden ingebracht — bedenkingen, die voornamelijk rusten op de hypothese van het werkverbond, dat God in ADAM met de menschheid zou gesloten hebben. Is deze hypothese onjuist, gelijk wij boven aantoonde, zoo vervallen vanzelf al de bedenkingen van Dr. KUYPER. Wat hij eigenlijk leverde is slechts een afdruk van Heraut-artikelen, welke vóór mijn geschrift over de vleeschwording en vóór de Dogmatiek (in het jaar 1883) verschenen zijn. Dr. KUYPER heeft het niet noodzakelijk geacht, nadat deze mijne werken het licht zagen, één woord van de vroegere artikelen van zijn weekblad te veranderen! Hij moet dus niet veel uit mijne werken geleerd hebben; ja zeer onvergefelijke fouten blijven ook in dezen herdruk voortbestaan, tot verbazing der geleerde wereld. Dr. KUYPER verwacht op blz. 173 en 175 zeer onbesuisd de leer der kenosis (ontleding en zelfvernietiging van den Logos) van sommige latere Lutheranen (Gess, G. Thomasius) met de Oud-luthersche leer ¹⁾, welke hemelsbreed van haar verschilt. Op de oude luthersche leer de beschuldiging te werpen, dat zij de menschelijke natuur ten koste van de goddelijke be-

¹⁾ Daarover vergel. VAN OOSTERZEE, Christelijke Dogmatiek II, 2, pag. 452, alwaar de Luthersche Kerk juist van het tegendeel nl. Eutychnisme wordt beschuldigd.

voorrecht, — zooals op blz. 176 door Dr. KUYPER geschiedt — is louter onkunde. Wanneer LUTHER in het citaat uit den brief aan de Galaten 3 vs. 13 op blz. 175 ¹⁾ zegt, dat CHRISTUS den persoon des zondaars heeft aangenomen (quia gessit personam peccatoris), zoo bedoelt hij zulks alleen in den algemeen bekenden zin: Hij nam diens plaats in; (verg. de Lexica), vergelijk ook hetgeen bij Luther volgt: »daar Hij aldus in onze gestalte de zonde droeg der geheele wereld (quum ita gestaret in nostra larva peccatum totius mundi)». Dr. KUYPER echter meent, dat LUTHER de nestoriaansche dwaling van eene dubbele persoonlijkheid des Heilands — eene menschelijke en eene goddelijke — heeft gekoesterd, terwijl ieder pas beginnende weten moet, dat LUTHER stond aan de zijde der tegenstanders van NESTORIUS, en ZWINGLI van deze ketterij beschuldigde.

Ik wensch nu mijne toelichting omtrent de vleeschwording thans niet te herhalen, maar wil alleen op grond van hetgeen hier in Hoofdstuk I tot IV is gezegd tot staving van mijn geschrift: »Von der Incarnation des Wortes» het volgende nog zoo kort mogelijk opmerken:

Waar God Zijnen eeniggeborenen Zoon in deze wereld zond, was dit eene daad Zijner genade ²⁾, welke echter geheel in

¹⁾ In »De Vleeschwording des Woords» bl. 175 zegt Dr. KUYPER, dat LUTHER daardoor bepaald feil gaat: »dat hij spreekt van een persoon des zondaars in JESUS. Dit nu mag nooit. Een »persoon des zondaars» was er niet in Hem. Dit nu hangt saám met de Luthersche leer van de zelfvernietiging in Filipp. 2 vs. 7.» — »De Luthersche godgeleerden leeren, dat de Zone Gods Zijne goddelijke majesteit metterdaad vernietigd heeft, en dat op zulk eene wijs, dat ze niet meer in Hem was, maar dat de eigenschappen van Zijne Godheid als ingezogen zijn in Zijne menschelijke natuur, en alsnu uit die menschelijke natuur ons tegenschitteren.»

²⁾ De tegenstellingen, welke Dr. KUYPER maakt op blz. LVI (»niet physisch maar psychisch; niet naturalistisch noodwendig, maar ethisch vrij; niet door vleesch en bloed, maar door de ontfermingen der ondoorgrondelijkste liefde...») lijden aan groote onduidelijkheid; — ik laat ze rusten; vooral de »ethische vrijheid» is contrebände,

overeenstemming was met Zijne gerechtigheid. Gerechtigheid Gods wordt in het Evangelie geopenbaard (Rom. 1 vs. 17). De Heiland komt in den persoon des zondaars als zulk een, die den persoon eens zondaars droeg, in gelijkheid van vleesch der zonde. Aan geen enkele der hier medewerkende factoren wordt hier te kort gedaan; de staat van zaken, zooals deze van ADAMS val af geworden is, blijft ongeschonden. God zendt Zijnen Zoon in gelijkheid des zondigen vleesch (Rom. 8 vs. 3): dit zijn woorden, welke van niemand, die bloot mensch was, konden gezegd worden. Daartoe was de Heiland niet verplicht, en Hij deed het uit vrijwillige barmhartigheid.

Hij stelde Zich bij Zijne ontvangenis onder dezelfde toerekening van ADAMS schuld en heeft haar willen dragen, totdat de Vader en rechtvaardige Rechter in den hemel sprak: Het is genoeg, en Hem weder opwekte uit de dooden, ontbindende de banden des doods (Handel. 2 vs. 24). De verborgenheid is groot; wij spreken hier slechts het onuitsprekelijke der Heilige Schrift na.

Naar Gods Raad zou aan geen ander schepsel de schuld, die de mensch gemaakt had, worden gestraft ¹⁾, — daarom werd het eeuwige Woord vleesch (Joh. 1 vs. 14). Moest nu aanstonds bij de ontvangenis Hem het voornaamste onthouden worden — wij bedoelen de menschelijke natuur geheel zooals zij is —? Was het niet Zijne vrije keus, zulks te doen? Of dwong Hem wellicht God de Vader daartoe? Maar toen

1) Daarin stemmen de voornaamsten, van ATHANASIUS af tot de Nederlandsche Geloofsbelijdenis (Art. XX) toe, allen overeen — en onze gereformeerde leeraars (CALVIJN, A LASCO, MICRONIUS) legden hierop bijzonder den nadruk tegenover MENNO SIMONS (verg. mijn werk: Von der Incarnation des Göttlichen Wortes, pag. 58). De Nederlandsche Geloofsbelijdenis luidt Art. XX aldus: Wij gelooven, dat God, die volkomen barmhartig en rechtvaardig is, Zijnen Zoon gezonden heeft, om aan te nemen de natuur, in welke de ongehoorzaamheid begaan was, om in dezelve te voldoen en te dragen de straf der zonden door Zijn zeer bitter lijden en sterven.

Hij nu eenmaal Zich daartoe vernederd had, om ons vleesch aan te nemen, toen wilde Hij de gevolgen daarvan gehoorzaam dragen tot den dood des kruises. Hij deed derhalve slechts den wil van God en wel tot onze verlossing, toen Hij bij den eersten grenspaal van dit leven, bij de ontvangenis, op Zich liet laden, hetgeen wij allen hebben, en wel doordien de zonde Hem toegerekend werd (per imputationem) niet doordien de zonde Hem aankleefde (per inhaesionem). Alleen wanneer de Verlosser op zoodanige wijs, aanstonds bij het begin, Gods gerechtigheid preees, heeft Hij Zijne roeping vervuld. Wel neemt men hier terstond aanstoot en zegt, dat Hij onze schuld niet op Zich nemen kon, zonder de aanklevende zonde. Wij zeggen daarentegen, dat ook wij allereerst, naar goddelijk bestel, wegens de vreemde zonde van Adam en niet wegens de ons aanklevende zonde veroordeeld worden. Welk een onmogelijk ding is het verder, dat God de Heere dien eenen factor in de groote rekening, dien der toerekening van Adams schuld, hier bij Christus zou achtergehouden hebben en den Verlosser door eene achterdeur in de wereld had laten komen. Onze Catechismus vraagt immers: is dan God niet barmhartig? En geeft als antwoord: God is wel barmhartig, maar Hij is ook rechtvaardig (Vraag 11).

Heeft de Heiland aan het kruis, toen Hij van God verlaten werd, heeft Hij in Gethsémané niet des Vaders wil ook gedaan, welchen Hij begon te vervullen bij de ontvangenis in den schoot van MARIA? Heeft Hij dien niet onder sidderen volbracht? Waarom? Omdat de menschelijke natuur, welke Hij had aangenomen, zwak is, omdat de toorn Gods op haar rustte en zij ondersteund moest worden door gebeden en smeekingen tot Dien, die haar uit zoo menigen dood redden kon en gered heeft (Hebr. 5 vs. 7). Want Jesus Christus is reeds van de ontvangenis af onze Hoogepriester. Kan eene door den Heiligen Geest gereinigde substantie nog een voorwerp voor Gods oordeel zijn? Is Hij dan nog aan ons

gelijk? Kan JESUS verzocht worden, kan Hij van God verlaten worden, wanneer Hij niet de aan allen gemeenschappelijke natuur droeg en er tengevolge daarvan tusschen Hem en God eene kloof was, welke de Zoon door Zijn vasthouden aan den Vader voortdurend te boven kwam (Hebr. 5 vs. 7)? Nachten was Hij op de bergen, en in Gethsémané is Hem van angst bloed uitgeperst. Zóó groot is de zonde en schuld, welke wij van Adamswege op ons hebben rusten, dat God, eer Hij dezelve ongestraft liet blijven, haar aan Zijn lieven Zoon met het bitter lijden en den dood aan het kruis heeft willen straffen (Avondmaalsformulier, 3e alinea). Maar daaraan moest voorafgaan, dat de Zoon Zich in het schuldboek der menschheid bovenaan liet plaatsen, als het Zaad der vrouw, als Degene, die der slang den kop vermorselen zou, die vrijwillig ADAMS schuld op Zich liet laden, gelijk zulks reeds ADAM na den val (Gen. 3 vs. 15) was toegezegd. Welk eene inconsequentie begaan mitsdien degenen, die zich wel kunnen voorstellen, dat het kruis eene dwaasheid en ergernis te noemen is, — maar de vleeschwording met eenen eigenaardigen glans van heiligheid omgeven en zich wel wachten: dat hier geen sprake zij van de hoofdzaak, d. i. van de overneming van ADAMS schuld.

Wij vragen echter: hoe zou toch de Heilige Geest de besmetting der erfzonde in de ontvangenis van den Heiland hebben kunnen wegnemen, dewijl daarvoor vooraf een rechtsgrond had moeten gegeven zijn. Zonden weg te nemen, zonder voorafgaande genoegdoening, zonder het bloed der verzoening (Hebr. 9 vs. 22), is toch onmogelijk. JACOB BORDESIUS wenschte daarom eens van ZANCHIUS (Opp. VIII, Epp. I, pag. 79) te weten, of de verdienste van den dood van Christus noodig was geweest tot heiliging van Zijn eigen vleesch, of Hij den dood noodig had gehad, om het vleesch te reinigen, dat Hij als mensch van ADAM verkregen had. Velen meenden, dat het vleesch van Christus door bewaring

(praeservatione) van ADAM af, anderen, dat het door reiniging door den Heiligen Geest rein gehouden was. ZANCHIUS verklaarde deze beschouwing voor kettersch; Christus behoefde niet gereinigd te worden van de smet van eenige zonde. De Zoon van God heeft, zoo zegt hij, de substantie des vleesches kunnen aannemen, zonder de besmetting der zonde — eene heiliging had het niet noodig. Hierbij herinnert ZANCHIUS aan Rom. 6 vs. 7, waar ook sprake is van een vrij-zijn met betrekking tot de zonde — en wel bij eenen dooden. Zoo heeft ook de Verlosser geene zonde, maar alleen de straf der zonde op Zich genomen. ZANCHIUS is hier op het rechte spoor. Wij hebben boven gezien, dat over ons menschen ADAMS zonde en schuld door Gods toerekening in de eerste plaats is gekomen en dat wij, voordat wij nog iets daartoe gedaan en eene beslissing genomen hadden, reeds door het rechtvaardig oordeel Gods veroemd zijn. Dit goddelijk oordeel stelt ons aanstonds tot zondaars en veroordeelden (Rom. 5 vs. 18 en 19), omdat en tot zoolang er niets daartusschen komt, dat dit oordeel opheft. Bij Christus was dit anders.

Terwijl dan wij menschen volgens Rom. 6 vs. 11 het slechts daarvoor moeten houden, dat wij der zonde gestorven zijn, zoo is Christus der zonde waarlijk dood, alle betrekking tot haar heeft reeds opgehouden van het begin af en vervolgens aan het kruis zeer duidelijk en op eenmaal (vs. 10). God zond Zijn Zoon en liet Hem zijn in gelijkheid des zondigen vleesches, opdat eene breuke tusschen Hem en de zonde werd in het leven geroepen en doorgetrokken, en de zonde vernietigd zou zijn. (Hoofdst. 8 vs. 3.)

Hij heeft met haar niets te doen. Integendeel, in hetzelfde oogenblik, waarop Hem de geheele schuld en zonde van ADAM werd toegerekend, was Zijne gehoorzaamheid in Gods gericht ook van kracht en had deze nuttigheid, dat krachtens Zijne onschuld en volkomene heiligheid mijn e zonde, waarin ik ben ontvangen, voor Gods aangezicht bedekt is (Heidelb.

Cat. Vr. 36). Dientengevolge had de Heiland geene wedergeboorte en geene heiligende werking van den Geest Gods in den schoot Zijner moeder van noode; Hij voldeed aan alles, wat Gods wet eischte, uit eigene beweging. »Door de GEHOORZAAMHEID, 1) van dien Eénen (Christus) worden velen tot rechtvaardigen gesteld» (Rom. 5).

De Heiland was van den beginne af »het uit MARIA geborene Heilige, dat Zoon van God genoemd wordt» (d. i. is). Dat nu desniettemin de Heiland als Degene, die den persoon des zondaars droeg (personam gessit peccatoris) behandeld werd, leert de Schrift eveneens. Hij had dezen last door toerekening op Zich liggen, en Gods toorn was zolang tegen Hem gericht, als Hij niet tot het laatste toe den kelk had geledigd en met den bloeddooft gedooft was (Matth. 20 vs. 22). De dood heerschte over Hem volgens Rom. 6 vs. 9, en eerst met de opstanding hield deze heerschappij op, Hand. 2 vs. 4. Hij had dus de menschelijke natuur, ellendig als zij thans is, aangenomen.

Dat zulks geene kleinigheid voor den Heiland was, blijkt uit het wezen der toerekening, welke wij niet licht mogen tellen. (Zie het Aanhangsel, blz. 63). Hare beteekenis bestaat immers niet in een bloot meenen en daarvoor houden, waarmede degene, wien iets toegerekend wordt, niets te doen zou hebben. Maar in de goddelijke toerekening ligt een ontzaglijke ernst; eene geweldige waarheid ligt daarin verborgen. »Want Hij spreekt, en het is er!»

Wij behoeven hier weder alleen aan de wedergeboorte te herinneren en aan hetgeen tengevolge daarvan bij ons geschiedt. Op dezelfde wijs, als wij Christenen, hetgeen door eenen plaatsvervanger (Christus) is verworven, ons eigen noemen, niet wegens eenige ons daarbij aanklevende of ingegotene gerechtigheid (of hoe men deze hoedanigheden wil

1) Dit is het eerste en het laatste woord van MELANCHTHON in het bovenaangehaalde: Judicium tegen OSIANDER.

noemen), maar wegens de gerechtigheid van Christus, op dezelfde wijs is het gelegen bij Christus. Christus is tot zonde gemaakt (2 Cor. 5 vs. 21). En inderdaad: de Verlosser heeft van Zijne ontvangenis af de zonde en schuld van ADAM Zich laten toerekenen en Zijn eigen geheeten, en dit alles als straf, welke op Hem lag, willen gevoelen, enkel door toerekening Gods, niet echter alsof Hem aanklevende zonden daarbij in aanmerking gekomen zijn 1).

En zou iemand nog beweren, dat deze toerekening bij Christus schijn was, nadat Hij zoo vreeselijk onder haar heeft geleden, nadat Gods toorn zoo geweldig tegen Hem geweest is, dat Hem zelfs de vloek van de toornende Majesteit trof, toen Hij een vloek werd voor ons? (Gal. 3 vs. 13.) Gods oordeel is rechtvaardig. De zonden der wereld moeten aan Christus gestraft worden, welke, schoon niet door aankleving, toch door toerekening Hem eigen gemaakt geworden waren. En daaruit wordt verklaard het klagen van Christus in Ps. 69 vs. 6; Ps. 40 vs. 11 (welke plaatsen LUTHER op Gal. 3 vs. 13 aanhaalt). En in dezen zin zijn de plaatsen van LUTHER, door Dr. KUYPER op blz. 173 2) uit den brief aan de Galaten aangehaald, te verklaren.

Dat nu Jesus Christus onder dit alles volgens Hebr. 7 vs. 26 zoodanig een Hoogepriester is geweest, die — in veel hooger zin als die der wet — heilig, onnoozel, onbesmet (*ὁσιος, ἀκακος, ἀμίαντος*) en afgescheiden van de zondaren geweest is en hooger dan de hemelen geworden, mitsdien op Zichzelf en voor Zijn persoon gansch rechtvaardig —

1) Vergel. JOH. GERHARD loci III, 501 (ed. Preuss): Quamvis enim meritum Christi nobis inhaerere non possit, ut Bellarminus scribit, tamen nobis a Deo imputari potest, sicut Christo mediatori imputata sunt peccata nostra. Vergelijk ook Formula Conc. 584. 685.

2) Dr. KUYPER vertaalt hier LUTHERS woorden: gessit personam peccatoris met: Christus heeft de persoonlijkheid van een zondaar aangenomen.

zulks kan slechts een antichrist loochenen. Zoodanig een betaamde ons, zou Hij ons althans verlossen.

Wanneer er dan nu eens geschreven staat: »het Heilige, dat uit u zal geboren worden, zal Gods Zoon genaamd worden" (Luk. 1 vs. 35), en dan weder ¹⁾, dat Hij blind is (Jes. 42 vs. 19), zwak, veracht (Jes. 53 vs. 3), iemand, die gered wordt (Zach. 9 vs. 9), enz.: zoo hebben wij daarbij op het onderscheid acht te geven, dat de Nederlandsche Geloofsbel. Art. 19 zeer treffend aangeeft: »Wij belijden, dat Hij waar God en waar mensch is; waar God, om door Zijne kracht den dood te overwinnen; en waar mensch, opdat Hij voor ons mocht sterven uit de zwakheid Zijns vleesches." Eerst wordt gezien op Zijne Goddelijke natuur, welke Hem geschikt maakt den borgtocht voor ons over te nemen; daarna op hetgeen Hij door de toerekening geworden is en vrijwillig op Zich had genomen! De Almacht nam vrijwillig zwakheid aan, de Heiligheid het ontbloot-zijn van alles, wat Gode welgevallig was, de Onschuld wil Zich de schuld laten toerekenen, en in dit alles heeft de Verlosser onuitsprekelijke angsten en lijden uitgestaan, om deze tegenstellingen in Zich te vereenigen en in Zichzelven de nieuwe schepping op te richten. Zijn lijden aan het kruis is niet zoo groot geweest als dat in den hof (Gethsémané) — zeide LUTHER eens.

Maar de diepste grond daarvoor, dat de Zoon van God, waar Hij in gelijkheid des zondigen vleesches hier op aarde verschijnt (Rom. 8 vs. 3), Zich niet begeeft in eenige tegenstrijdigheid met de heiligheid van Zijn wezen, ligt in de volgende overweging: God heeft den val vooraf bepaald. De mensch viel naar de beschikking van Gods voorzienigheid, maar viel door eigene zonde (zegt CALVIJN, Inst. III, 23, 8). Alzoo ook BEZA, Tractationes theol. I, pag. 687: »Derhalve gaf de veranderlijke mensch zich en de zijnen,

hoewel noodzakelijk als men op Gods raadsbesluit en de uitkomst let, toch uit vrije beweging en ongedwongen (mere contingenter) wat zijn wil betreft, over aan de zonde en den toorn Gods." Wanneer derhalve Gods raadsbesluit (decretum) ook de zonde gewild en den val vooraf bepaald heeft, opdat Hij op grond daarvan Zijne barmhartigheid in het rechte licht zou stellen (zie BEZA t. a. p. pag. 687: »Indien het kwaad niet in de wereld ware gekomen, zoo zou er geene plaats verbleven zijn noch voor de barmhartigheid noch voor het oordeel") zoo is er geen tegenspraak bij God, wanneer Hij Zijnen Zoon zendt, opdat Deze Zich in eenen toestand begeve, welke ontstaan is onder goddelijk bestel. Zoodanige tegenspraak zou alleen dan ontstaan, wanneer ADAMS val tegen Gods bestel in zou ontstaan zijn, en de Verlosser Zich door aanneming van het vleesch (Hij neemt het zaad Abrahams aan, Hebr. 2 vs. 16) in zoodanige vreemdheid van God gesteld had, dat Hij niet meer onder Gods raadsbesluiten besloten zou zijn, maar eenvoudig een schuldige onder de schuldigen ware geworden. Dit is echter het geval niet.

Toen de tijd vervuld was, zond God Zijnen Zoon en wel onder omstandigheden, welke Hij zelf besteld en alzoo besteld had, dat deze Zijn Zoon ons de grootste barmhartigheid kon bewijzen, zonder toch zoover te gaan, dat Hij iets tegen Gods bestel deed en eene zaak op Zich nam, welke reeds van den beginne buiten het gebied der Goddelijke raadsbesluiten lag en in besliste tegenspraak was met de goddelijke gerechtigheid.

Wij hebben mitsdien in de vleeschwording des Woords Gods raadsbesluit te vereeren, hetwelk het mogelijk gemaakt heeft, ondanks den val en niettegenstaande de mensch zelf de oorzaak van zijn verderf is, eenen Borg en Plaatsbekleeder te vinden, — die zonder krenking van eenige der hier geldende factoren en toch zonder God en Zijne heiligheid het minste te kort te doen, de verlorene zaak van ADAM

1) Vergel. ook Dr. KUYPER zelf blz. 171.

tot de Zijne kon maken, Zichzelven daardoor tot voorwerp van Gods toorn stellen en in Zichzelven de verlorene menschheid weder in den hemel brengen en Zijnen Vader welgevallig maken. Dat de Verlosser aan ADAMS val, gelijk wij allen, door toerekening deel had, is af te leiden uit het goddelijk bestel, in Zijn raadsbesluit bepaald ¹⁾; zonder dit raadsbesluit zoude het niet zijn geschied. Zonder hetzelfde zou echter geen sprake geweest zijn noch van schepping, noch van verlossing des menschen. Christus Jesus was (1 Petr. 1 vs. 19) in den raad des Vaders daartoe van te voren verordineerd, dat Hij deze geheele schuld op Zich zou nemen en dat tegelijk de bij alle anderen uit den toestand van schuld voortkomende zonde (welke bij ons onvermijdelijk volgt) in Zijn vleesch zou vernietigd worden, gelijk Rom. 8 vs. 3 zegt. De gereformeerde theologen van de 17de en 18de eeuw (d. i. onze gereformeerde middeleeuwen) drongen in deze verborgenheid niet dieper door — geen hunner was uit het hout van CALVIJN en BEZA gesneden, en ik vrees — Dr. KUYPER is het ook niet!

Volgens dit alles is er volstrekt geen grond aanwezig voor Dr. KUYPERS klaagtonen, en had hij beter gedaan te zwijgen, in plaats van mij bij de gemeente in kwaden reuk te brengen, alsof ik niet overeenkomstig de Schrift leer, hetgeen ik na boven geleverd bewijs wel doe.

Verre van mij, onzen Heiland, van Wien geschreven is, dat Hij geene zonde gekend heeft (2 Cor. 5 vs. 21), zonde toe te schrijven, omdat Hij Zich van God verlaten gevoelde, omdat Hij in toorn ontstak, omdat Hij uit deze of gene ure wenschte verlost te zijn (Joh. 12 vs. 27). Maar ik vind het toch kleingeestig en ellendig, dat zooveel bij de uitlegging van al deze plaatsen het angstzweet uitbrak en

1) Vergel. ALEX. SCHWEIZER, Centraldogmen der Reform. Kirche I, blz. 163, voornamelijk de aantekening. Vergel. in het algemeen blz. 871, 405.

christelijke leeraars den om onzentwil verzochten Heiland schuw ontweken. Dit was ook de dwaling van het Roomsche leerbegrip, hetwelk tot heden toe nog niet de scholastieke leerbepalingen is te boven gekomen. Volgens de Roomsche leer namelijk heeft Christus eigenlijk slechts naar het lichaam en de lagere deelen der ziel geleden. (Cat. Rom. pars I, cap. V, quaest. II). LUTHER was de eerste en helaas ook de eenige onder de voorvechters der hervorming, die de verborgenheid der vleeschwording des Woords in haar vollen omvang aandurfde en verdedigde; hij behandelde dezelve in de beroemde verklaring van den brief aan de Galaten. Na hem traden mannen op als OSIANDER, die niet meer genoegzaam het oog gericht hielden op de ware menschheid van den Verlosser, door wiens genoegdoening en verdienste wij voor God, bij wijze van toerekening, rechtvaardig verklaard worden. En tegenover dezen man sloegen dan ook MELANCHTHON (in het reeds genoemde advies 1552), vervolgens CALVIJN en anderen den juisten toon aan. Ernstige stemmen verhieven zich en waarschuwden, dat bij OSIANDERS afwijkingen het kleinood der hervorming op het spel stond. Maar het is karakteristiek, dat bij de orthodoxen een dieper indringen in en verdere bewerking van het middelaarsambt van Jesus Christus niet meer plaats vond. Neen, het ging immers om veel belangrijker dingen; om substantialiter, om de voorvoegsels in, cum, sub en dergelijke dingen meer. De ubiquiteitsleer moest beveiligd worden, en met het oog op dit belang was zelfs OSIANDER in het begin voor BRENZ nog een dierbare broeder en CALVIJN volkomen verdacht. Van welke treurige dingen zijn sedert het midden van de eeuw der hervorming de brieven der hervormers vervuld — hoe werd tegen de liefde gezondigd — en het blijmoedig geloof leed schade, dat den man Gods LUTHER van het begin af aan de spits der geloovigen stelde en daar ook ondanks vele zwakheden deed volharden.

Men was zoo bevreesd geworden in het laatste derdedeel

van de hervormingseeuw, dat men ZANCHIUS lastig viel, omdat hij in zijne belijdenis van het christelijk geloof, die hij voor zijne kinderen had opgesteld, verklaard had, dat Christus Zich iets verworven had (sibi meruit), waarover STUCKI (van Zurich) hem ter verantwoording riep, en hij zich in de voorrede van deze belijdenis moest verontschuldigen (ZANCHIUS Werken, Dl. VIII, blz. 485). Eveneens had men vroeger CALVIJN in verdenking zoeken te brengen, omdat hij gesproken had van vrees, welke Christus heeft gehad, op Hebr. 5 vs. 7 (verg. Opp. XVII, pag. 489). CALVIJN antwoordde: Wie dit betwijfelde, twijfelde aan de beginselen der ware vroomheid. En inderdaad is het veel gemakkelijker, met de Roomsche Kerk de verborgenheid der vleeschwording geheel te laten rusten, dan de onpeilbare en toch troostaanbrengende diepten dezer verborgenheid zooveel mogelijk te peilen.

Wij willen besluiten met de plaats aan te geven, welke CALVIJN innam ten opzichte van de Apollinaristen en Monothelethen, die voorvaders te noemen zijn van eene geheele rij navolgers, die wij gemakkelijk genoeg zouden kunnen opnoemen. Hij zegt (Inst. II, cap. 16 § 12):

»Voorts wordt hierdoor wederlegd zoowel de dwaling van APOLLINARIS, als van hen, die Monothelethen genoemd worden. Eerstgenoemde verdichtte, dat bij Christus de eeuwige Geest was in de plaats der ziel, zoodat Hij slechts ten halve mensch was. Alsof Hij onze zonden had kunnen verzoenen anders dan door gehoorzaamheid aan den Vader. Maar waar kan de genegenheid of de wil om te gehoorzamen anders zijn dan in de ziel, welke daarom, zooals wij weten, ontroerd was, opdat onze zielen, bevrijd van verschrikking, rust en vrede zouden verkrijgen. Hierbij zien wij, in tegenstelling van de Monothelethen, dat er tijden zijn geweest, waar Hij naar den mensch niet gewild heeft, hetgeen Hij wilde naar Zijne Goddelijke natuur. Ik spreek er niet van, dat Hij de vrees, van welke wij spreken, overwon door eene

tegenovergestelde wilsuiting. Duidelijk genoeg immers is deze tegenstrijdigheid in de woorden: Vader, verlos Mij uit deze ure, maar hiertoe ben Ik in deze ure gekomen: Vader, verheerlijk Uwen Naam (Joh. 12 vs. 27, 28). In deze verlagenheid was echter geene onmatigheid (intemperies) gelijk wij bij ons opmerken, juist wanneer wij zooveel mogelijk trachten onszelven in toom te houden" (verg. Opp. VII, pag. 314).

AANHANGSEL.

VAN DE TOEREKENING.

BEZA, QUÆSTIONUM CHRISTIANARUM LIBELLUS, VOL. I VAN DE TRACTATIONES THEOLOGICAE, PAG. 669.

Vraag. Wat verstaat gij onder toerekening?

Antwoord. De weldaad van God den Vader, waardoor het Hem behaagt, de gehoorzaamheid van Christus voor de onze te houden, alsof wij zelve de Wet hadden vervuld en voor onze zonden genoeg gedaan.

Vr. Maar komt zulks met de natuur van God overeen, dat Hij iemand om de rechtvaardigheid van een ander voor rechtvaardig houdt?

Antw. Deze gerechtigheid is wel die eens anderen, in zooverre zij buiten ons is en in een anderen persoon (in alio subjecto), namelijk in Christus, aanwezig is: maar zij is het niet (nl. eene vreemde), voor zoover die persoon zelf, d. i. Christus, de onze is; en wel geestelijk door het geloof één is geworden met ons

Vr. Maar indien Hij één is geworden met ons, dan schijnt het toch wel eenigszins zoo gesteld te zijn, dat hetgeen in

Hem is, ook inderdaad (re ipsa) en niet alleen door toerekening ons eigen is?

Antw. Wanneer de verbintenis en vereeniging van de substantie zelve van Christus met de onze als werkelijk (reëel) werd gesteld, hetgeen volgt uit de leerstelling dergenen, die leeren, dat ook met den mond zelve het vleesch en bloed van Christus wordt gegeten en overgebracht in ons, dan zou voorzeker daaruit volgen 'tgeen gij zegt; — waaruit men tevens kan zien, hoe het leerstuk van de transsubstantiatie en van de consubstantiatie, behalve dat het de waarheid van Christus' vleesch opheft, in strijd is met de leer der toegerekende gerechtigheid. Maar wel heb ik vroeger gezegd, dat wij in waarheid deel hebben aan Christus zelve, maar tevens, dat dit mysterie enkel geestelijk is, waarvan de band de Heilige Geest is, en het doel niet eenige ineensmelting (want waartoe dit?) tusschen de substanties of personen (van Christus en de ziel), maar dat het geestelijk leven alzoo van Christus, het mystieke Hoofd, zou nederdalen op het mystieke lichaam (de kerk).

Vr. Laat ons tot de toerekening terugkeeren.

Antw. Ik keer daartoe dus terug en zeg, dat, evenals al ons gemis van gerechtigheid en zondebederf buiten Christus is, en nochtans Christus is toegerekend, alzoo wederkeerig de gehoorzaamheid van Christus wel buiten ons is, namelijk aan den eenen persoon, Christus, eigen, en toch ons wordt toegerekend. Van deze toerekening nu is dit de grond, dat en Hij één is met ons, en wij één zijn met Hem (op geestelijke wijs en manier, zooals wij boven gezegd hebben), zoodat Hij niet in Zichzelve, maar in ons voor een zondaar, en wij niet in onszelven, maar in Hem voor rechtvaardigen gerekend worden.